Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 186 (11984) | 1982 чылдың август 11, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

Ныска хуусаа иштинде чурттуң металлургиязының күчүлүг баазазы Казастанда тургустунган.

Караганданың металлургия комбинады ол адырның эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ону Казастанның Магниткаазы деп адап турары-даа чөп.

ЧУРУКТА: Караганданың металлурия комбинадынга ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыштың мурнакчылары.

Г. Поповтуң болгаш В. Петуховтуң фотозу.

СЭТА-ның фотохроникалары.

Шалыпчы ай чоруп тур

ХООРАЙ—КӨДЭЭГЕ

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш Аъш-чем программазын боттандырар талазы-биле Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери, албан организациялары боттарының чамдык салыышкынын киирип турар. Аъш-чем программазын боттандырарының бир кол негелдези болза, малга быжыг чем баазазын тургузары болур. Найысылалдың коллективтери бо юбилейлиг чылда 2500 тонна сигенни белеткээш, совхозтарга дужаар ужурлуг. Бо талазы-биле штабтың хуралы сөөлгү чеди хонуктуң түңнелин үндүрген. Август 2-ге чедир 363 тонна сигенни хоорай чоогунуң ажыл-агыйларынга дужааган. А эрткен чылдың ол-ла үезинде 351 тонна сигенни белеткээн турган.

Сиген белеткээр даалгазын хоорайның он беш коллективи күүседипкен. Оларның аразында республиканың Статистика эргелели эң-не шылгараан. Бо коллектив 10 тонна сигенни белеткээр планын 16,5 тонна кылдыр күүсеткеш, «Х Улуг хурал» совхозка дужааган. Статэргелелдиң ажылдакчылары июль 19-тан 31-ге чедир үеде ажылдааш, планын ажыр күүсеткени ол. Бо ажылга чолаачы Н. Вихрев, ажыл-агый эргелекчизи Н. Солдатов, инженер-электроник В. Серго база ажылчын В. Михненко олар шылгараан. Аъш-чем программазын боттандырарынга боттарының төлептиг үлүүн киириштирип, бо коллектив кедээ ишчилерге моон соңгаар-даа улуг дузаны көргүзер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң автобаазазы мал чеминиң белеткээринге эң-не идепкейлиг киришкеннерниң бирээзи. Кедээ ишчилерге дузалаар талазы-биле сорулгаларны коллективке чугаалашкан. Механик Иван Баранов баштады бөлүктү тургускан. Коллективтиң барык бүгү кежигүннери суббота, воскресеньеде барып турган, чартык ай дургузунда сес тонна сигенни кезип сараттааш, дужааган. Өлшык хүннерде олар сигенни гаражка дажыглап эккелгеш, кургадып турган. Ынчангаш автобаазаның дужааган сигениниң шынары дыка эки болган. Мал чеми белеткээринге чолаачылардан Николай Смагин, Николай Клепиков олар идепкейлиг киришкен. Бо-ла коллектив «Сукпак» совхозка 6 тонна будук-бүрүнү база белеткеп дужааган. Ол ышкаш «Саян» совхозка сиген бөлеринге дузалажып шефтеп чораан. Кедээ ишчилер оларның дузазы дээш өөрүп четтиргенин илереткен.

Кадык камгалал министерствозунуң автобаазазы «Х Улуг хурал» совхозка 20 тонна сиген белеткээр планын база күүседипкенин хоорайның штавынга рапорттаан. «Тыва тудуг» трестиң контора аппарады «Совет Тыва» совхозка сиген белеткеп бээр планын 100 хуу боттандырган. Бо ажылга эң ылангыя да кадр, смета-керээ килдистериниң ажылдакчылары кызымак чорууш көргүскен.

Кызыл хоорайның коллективтери мал чеми белеткээр ажылын уламчылавышаан.

С. ХЕРТЕК.

АНЫЯКТАРНЫ ЭВИЛЕЛДЭЭН

Улуг-Хем районнуң Торгалыг кедээ Совединиң күүскому ниитиниң малынга четчир чем-суурну белеткээр талазы-биле организас-массалыг ажылды бедик деңнелде тургускан. Бо чугула кампанияга кедээ Совет аныяктарны, ортумак школа доосканнарны хаара тудуп, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң сиген белеткелинче үжен ажыг оолдар, кыстарны эвилелдеп киирген, оларны тус-тус звеноларга үскен. Аныяктарның хол-биле кезер звенозун Сергей Монгуш удуртуп турар.

Сигенчилерни хол кадыыры, айыыр, дырбааш-биле четчир кылдыр хандырган, бир тракторну быжыглаан.

Бо хүннерде аныяктарның ажылдап турары сиген шелүнде 15 тоннаның сараадын тургускан.

Н. ЛАМА.

ПАРТАЖЫЛДАКЧЫЛАР СЕМИНАРЫ

Партия Кызыл хооркомунуң болгаш райкомнарының организастыг килдистериниң эргелекчилериниң чаңгыс хүннүг семинарын СЭКП обкому эрттирген.

Партия эге организацияларынга отчёттарны болгаш соңгулдаларны чорудары-биле холбаштыр партия комитеттериниң организастыг килдистериниң сорулгаларының дугайында; «Администрацияның ажыл-чорудулгазынга болгаш аппараттың ажылы дээш контрольду боттандырар талазы-биле партия эге организацияларының комиссияларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалының болгаш ону боттандырар талазы-биле СЭКП хоорkомунуң база райкомнарының сорулгаларының дугайында; партия организацияларында кежигүн дадывырының төлеелгезиниң байдалының болгаш аңаа холбаштыр организастыг килдистерниң сорулгаларының дугайында болгаш өске-даа лекцияларны семинарның киржикчилери дыңнаан.

Түңнелинде семинарның киржикчилери СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин-биле ужурашкан. Партия эге организацияларынга отчёттарны болгаш соңгулдаларны бедик деңнелге эрттирериниң база СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр администрацияның ажыл-чорудулгазы контрольдаар талазы-биле партия эге организацияларының ролюн бедидериниң эргежок чугулазынга ол тодаргай доктааган. Ниити сорулгаларның дугайын чугаалааш, ниитиниң малынга четчир санныг чеми белеткээринче бүгү күштү мөөңнээриниң, аңаа холбашкан шалыпчы айны болгаш август 14—15-те эрттирер субботникти бүгү черлерге организастыг, бедик деңнелге эрттиреринче болгаш өске-даа хүннүң эң чугула сорулгаларынче кичээңгейни Г. Ч. Ширшин угландырган.

КҮҮСЕЛДЕНИ ЧЕДИП АЛЫР

ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга төлептиг уткуражыр, чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери чарышта идепкейлиг киржип турар. Ниитизи-биле республиканың үлетпүрү эрткен 7 айларның планныг онаалдаларын кол көргүзүглер талазы-биле күүседипкен. Продукция сайгарарының планы 102,9 хуу күүсеттинген. Пландан ажыр 2022 муң рубльдиң продукциязы сайгартынган, а эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 227 муң рубльге өзүлделиг болган.

Бараанныг продукцияны бүдүрери 2,3 хуу ажыр күүсеттинген. Эрткен чылдың деңнелинден бедээн.

Үлетпүр допчулалы

Бүдүрүлгелер пландан ажыр 63 муң тонна хөмүр-дашты, 7 млн квт-шак электри энергиязын, 15 тонна шойну, 146 тонна эътти (бирги категорияның субпродуктулары-биле кады), 49 тонна саржагны, 251 тонна сүт кылыгларын, 291 тонна далганны бүдүрген.

Культура-амыдырал бараанларын база эрткен чылдың деңнелинден 40,7 хуу хөйнү бүдүрген болгаш ол талазы-биле план 100,1 хуу күүсеттинген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези 102,6 хуу күүсеттинген. Бараанныг продукцияның бот-үнезин чиигедириниң планы бирги чартык чылда күүсеттингенинден 513 муң рубль камнап алдынган.

Тываның электри четкилери, Чадаананың хөмүр-даш участогу, Кызылдың сүт заводу эрткен айларда чедишкинниг ажылдааннар.

Чамдык чедишкиннер-биле чергелештир үлетпүрүнүң ажылында четпестер болгаш хожудаашкыннар барын демдеглээр апаар. Продукция сайгарарының планын 12 бүдүрүлге, а бараанныг продукцияны бүдүрерин 11 бүдүрүлге күүсетпээн. Оларның аразында «Тыва даг-дугу» комбинат, Ак-Довурактың болгаш Бай-Хаактың хлеб заводтары, Кызылдың алгы заводу, Туранның ыяш белеткээр пунктузу, Шагаан-Арыгның ыяш ажыл-агыйы бар.

13 бүдүрүлгеге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын күүсетпээнинден 768 муң рубльдиң продукциязы чедир алдынмаан. 24 бүдүрүлге, оларның аразында «Тыва даг-дугу», «Тыва кобальт» комбинаттар, «Шагонартяжстрой» трестиң бүдүрүлге-дузалал комбинады, Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың эът комбинаттары, алгы заводу, Элегес-Аксының болгаш Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводтары, Шагаан-Арыгның үлетпүр бүдүрүлге комбинады күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эрткен чылдың ол үезиниң деңнелинден кудулаткан.

Чамдык бүдүрүлгелер орулга алырының планын күүсетпейн турар. Бараанныг продукцияның бот-үнезин чиигедириниң планын 11 бүдүрүлге күүсетпээнинден ол көргүзүг 633 муң рубльге аартаан. Оларга «Шагонартяжстрой» трестиң бүдүрүлге-дузалал комбинады, Кызыл-Мажалыктың эът комбинады, «Тыва кедээ тудуг» трестиң Шуурмакта болгаш Туранда ыяш белеткээр пункттары, автосептелге заводу хамаарышкыр.

Үлетпүрүнүң ажылында четпестерниң кол-ла чылдагааны бүдүрүлгелерде күш-ажылды болгаш социалистиг чарышты организастааны чогуур негелдеге дүүшпес, специалистерден, ажылчыннардан негелде кошкак болуп турарында. Ооң уламындан бүдүрүлгелерде ажыл шагының бүдүрүкчүлүг эвес чидириглери болгаш янзы-бүрү чылдагааннардан ажыл чок анаа туруушкуннар эвээш эвес. Маңаа чамдык чижектерден ап көрээлиңер. Бирги чыл чартыында республиканың үлетпүрүнде ажыл шагының бүдүрүкчүлүг эвес чидириглери 19720 кижи-шак, бүдүн хүннүң болгаш ээлчегниң туруушкуннары 4749 кижи-хүн четкен. Улуг хемчээлдиг ындыг чидириглер ылаңгыя тудуг материалдары каттыжышкынының бүдүрүлгелеринде Элегес-Аксының хапа материалдары, Кызылдың, Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводтарында, Туранның, Шуурмактың ыяш белеткээр пункттарында, Кызылдың хлеб заводунда, эът-сөөктен далгап кылыр заводта хөй болуп турар.

Ажылчыннарның ажылдан үнер-кирер чоруу чамдык бүдүрүлгелерде эвээжевейн турар. Ажылчыннарның ажылдан үнер-кирери Бай-Хаактың хлеб заводунда, Кызыл-Мажалыктың эът комбинадында, тудуг материалдары каттыжышкынының бүдүрүлгелеринде, Чадаананың, Сарыг-Септиң райүлетпүр комбинаттарында, Кызыл-Мажалыктың эът комбинадында, Үстүү-Енисейниң балык заводунда хөй.

Мындыг анзылыг четпестер бүдүрүлгелерниң үре-түңнелдиг ажылдаарынга шаптыктап, хожудаашкыннарны болдуруп турар-дыр. Чүгле прогулдарның уламындан 587,2 муң рубльдиң, ажыл чок анаа туруушкуннардан 294 муң рубльдиң продукциязы чедир алдынмаан.

Ынчангаш республиканың үлетпүрү ниитизи-биле чамдык көргүзүглерни күүсетсе-даа, бүдүрүлгелериниң ажылында хөй санныг четпестерниң үстүнде фактылардан көрдүвүс. Четпестерни, хожудаашкыннарны чайладып бодурунуң аргалары бүдүрүлге бүрүзүнде бар. Ону чедип алыры, планныг онаалдаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш бүгү арга-курлавырларны ажыглаары күш-ажылчы коллектив бүрүзүнден негеттинип турар-дыр.

Н. МАТЮШКИНА,
Статистика эргелелинде улуг экономист.

БӨГҮН СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ ЭКРАНЫНДА:

● Үлетпүр допчулалы. ● Бригада керээзи. ● Профэвилелдер болгаш чарыш. ● Сигенчилерде күш-ажылчы маргылдаа.

АЖЫКТЫЫ УЛАМ БЕДИИР

Капитал тудугнуң ажыктыын бедидеринче тудугга бригада керээзи-биле ажылдаарының аргазы улуг ужур-дузалыг болуп турарын эрткен чылдарның түңнелдери көргүскен.

Бригада керээзи

Тудугжу бригадаларны бригада керээзинче шилчидери бистиң республикада база калбарып турар. Оңгу беш чылдың эгезинге чедир чүгле 5 бригаданы бо аргаже шилчиткен турган болза, ол сан 1980 чылда 77 четкен. Сөөлгү ийи чылдарда оларга элээн каш бригадалар немешкен. Ындыг бригадалар тудуг-монтаж ажылдарының 34,9 хуузун күүседип турган. А тудуг объектилериниң дужаар хуусаазын 11 хуу, тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин 2 хуу кызырып, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бот-орулга-чарылгалы бригадалар бедиткениш эрткен практика көргүскен.

Керээ дугуржулга ёзугаар ажылдаарының аргазынче бистиң «Кызыл тудуг» эргелелинден бир участокту, 4 тудугжу бригаданы шилчиткен. Олар эрткен чылдарда коллективтиң планныг сорулгаларын чедишкинниг күүседиринге төлептиг үлүүн киирип, ниити тудуг-монтаж ажылдарының 55—70 хуузун күүседип келген. А бо чылын эргелелдиң бодунуң кужу-биле кылыр ажылдарының барык 68 хуузун бригада керээзиниң аргазы-биле кылып күүседири көрдүнген. Моон түңнелинде эргелелдиң бүдүрүлге планнарының күүселдезиниң, тудуг объектилерин хуусаазында ажыглалга киирериниң болгаш фонд эгидилгезиниң талазы-биле экономиктиг көргүзүглери коскузуп бедип турар.

Эрткен 1981 чылда эргелел коллективи 10233 дөрбелчин метр чуртталга байшыңнарын ажыглалга киирер турган, ону 14091 дөрбелчин метрге күүсеткен, оон аңгыда № 3 школа комплекизин, Советтер бажыңы дээн ышкаш, улуг объектилерни ажыглалга киирген. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин 81 муң рубльге чиигеткен. А бо чылдың бирги кварталында бистиң эргелел тудуг организацияларының аразында чарышка тиилекчи боор үнгеш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчилир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. А чылдың бирги чартыында эргелел бодунуң кужу-биле кылыр ажылдарының планын чедишкинниг күүсеткен.

Мындыг түңнел боду чедип келбээни чугаажок. Борта коллективтиң шудургу күш-ажылы, ылаңгыя бригада керээзиниң аргазы-биле ажылдап турар коллективтерниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылындан, ол бүгү чедип алдынганын айтыр херек. Чижээ, бригада керээзи-биле ажылдап турар бригадаларда бир ажылчынга онааштыр ажылдап кылганы бирги чартык чылда 16100 рубль, азы ындыг бригадалар 1036 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрген. Ол планның 70 ажыг хуузу болуп турар. Моон безин алгаш көөрге, бригада керээзиниң аргазы-биле ажылдаарының ажыы улуг дээрзи билдингир.

Бистиң эргелелде-даа, трест-даа мурнуку одуруга колдуунда-ла бригада керээзинде бригадалар чоруп турар. Чижээ А. Ворониниң бригадазы «Тыва тудуг» трестте бригадалар аразының чарыжынга 6 катап, А. Пашковтуң бригадазы 4 катап тиилекчи болуп үнген.

Бистиң бригадавыс бо чылдың эгезинден бригада керээзиниң негелдезин ёзугаар ажылдап турар. Бо хүнде тудуп турарывыс Кызылдың 13-кү микрорайонунда 148 аал иштиг чурттаар № 14 чурттаалга бажыңының бирги болгаш ийиги секцияларынга (корпустарынга) кол тудуг-монтаж ажылдарын бо чылдың октябрьда дооскаш, иштики ажылдар участокторынга дужаар болгаш аңаа 253 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын күүседир хүлээлгелиг бис. Бирги ээлчегде ийи корпустарның ийи-ийи каъттарын апрель 9-ка чедир доозар турган, ону хуусаазында күүсеттивис. А ийиги ээлчегде дөрткү каъттарны доозар турган, бирги улуг корпустуң 3—4 каъттарын муң-не доозуп алгаш, а ийиги корпуска керээлиг ажылдарывысты материалдар чедишпезинден болгаш края үрелишкиннеринден доостайн баардывыс. Ынчангаш тудугну ээлчеглеп доозарының керээде көрдүнген график планнарын, администрация соңгаарладыр ужурга таварыжы берген. Чогум-на бортаа хамаарыштыр каш чижектерден киирип керейн.

Дорту-биле чугаалаарга, бригада керээзи-биле ажылдап турар бригада биле администрацияның аразында чардынган керээниң кол негелдези—тудуг объектилериниң нормативтиг хуусаазын кызырары, тудуг-монтаж ажылдарының шынарын-бедидери, материалдыг курлавырларны чөп ажыглап, камналгалыг ажылдаары, ажылчыннарның материалдыг болгаш бүдүрүлгечи сонуургалын көдүрери болуп турар. Керээ дугуржулга ёзугаар объектилерге бүгү ажылдар чогуур үезинде күүсеттинзин дээш администрация бүгү талалыг, техниктиг деткимчени көргүзер, материалдар-биле чогуур үезинде долу хандырар хүлээлгелиг.

А бисте кандыгыл? Тудугну ээлчеглеп тудар, улуг хемчээлдиг бүдүрүлге даалгазын берип кааш, ооң күүселдезин хандырар талазы-биле бистиң удуртукчуларывыс инженерлиг деткимчени четпес көргүзүп турар. Борта хамаарыштыр бир дугаарында тууйбу хандырылгазының байдалын чугаалаайн. Чижээ, бистиң бригадага бо эрткен айларда керээ ёзугаар кылза чогуур ажылдарывысты күүседиринге ниитизи-биле 676 муң кезек тууйбу херек турган, оортан бөгүнге чедир хандыр-

(Уланчызы 2-ги арында).

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ КЕЖЭЭ

Совет-моол найыралчы харылзааның улам калбарып, хөгжүп турарының херечизин Моолдуң Убса-Нур, Баян-Өлгий, Завхан болгаш оон-даа өске аймактар-биле бистиң республиканың найыралчы харылзаалары бадыткап турар. Аймактарның профэвилел, комсомол, культура болгаш спорт ажылдакчылары бистиң республикага удаа-дараа кээп, дуржулга солчуушкуннарын кылып турар. Ол ышкаш республиканың курорттарынга моол өңнүктер кээп, дыштанып, кадыкшылын быжыглап турар.

Чоокта чаа «Чедер» курортка совет-моол найыралга тураскааткан кежээ болган. Ооң темазы ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюу-биле холбашкан.

МАР-ның Улуг Хуралының депутады, МАРН-ның Убса-Нур аймак комитединиң бирги секретары Г. Бизьяа-биле ужуражылга кежээни профоблчөвүлелдиң даргазы Ш. П. Куулар ажыткан. Республиканың совет-моол найырал ниитилелиниң кылып чорудуп турар ажылының дугайын, ылаңгыя ужуражылга кежээлери, пионержи чыыштар болгаш ийи чурттуң делегация солчулгазының дугайын кыскажы-биле чугаалааш, эш Бизьяага сөс берген.

Моолда совет специалистерниң дузазы-биле кылдынып турар тудугларның болгаш Убса-Нур аймактың чонунуң ажыл-ижи, амыдыралы-биле кежээниң киржикчилерин таныштырбышаан, аймактың чонунуң ССРЭ-ниң 60 чылының байырлалын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышта канчаар ажылдап турарын, аймактың хөгжүлдезиниң экономиказының дугайында ол доңчулай чугаалап берген.

Курорттуң дыштаныкчыларының мурнуунга партияның болгаш күш-ажылдың хоочуну А. К. Бичииҗик чүве чугаалаан.

Моол-совет найыралга тураскааткан концертке моол, орус, тыва, казак дылдарга ырлар таңгылаткан. Моол, Тыва дугайында киножурналдарны болгаш фотоделгелгени чыылганнар улуг сонуургал-биле көрген.

Моол-совет найыралга тураскааткан бо кежээ дыштаныкчыларга уттундурбас.

Бистиң корр.

...Даштыкыдан сөөлгү медээлер...

ИЗРАИЛЬ ДЕРЗИИ АГРЕССИЯЗЫН ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестинаның шериг кезектерин Бейруттан үндүреринге хамаарыштыр палестиннер болгаш ливаннар чугаалажышкынларны америк төлээлекчи Хабибти дамчыштыр чорудуп турар үеде Израиль күштүг ажыглаарын үргүлчүлеп, Барыын Бейруттуң бүзээлээшкинин күштелдирип турар. Политиктиг дугуржулгалы чедип алырынга талалар чоокшулап келген дугайында дыңнадыглар турбуже, израиль шериглер аар артиллерияны, танкыларны ажыглавышаан, хоорайның мурнуу кезээн база катап дерзии ёзу-биле боолаан. Узаиния, Бурджиниң, аль-Баражнаның районнарын болгаш далай өртээлин израиль шериглер араатаналыг ёзу-биле боолаан. Палестин отрядтарының болгаш Сирияның шериг кезектериниң Бейруттуң чөөн талазында туруштарын израиль самолёттар база катап бомбалаан. Ливанга тайбыңны деткиир талазы-биле араб каттышкан күштерниң составынга Сирияның шериглери кирип турар.

Агрессорнуң самолёттары Барыын Бейрутче халдаашкыннарны база кылган. Сабрада, Шатилада палестин деспенниерниң лагерьлерин, а ол ышкаш хоорайның далай эриинде кварталдарын бомбалаашкынга таварыштырган. Бейруттуң далай эриниң чоогунда израиль корабльдер хоорайны база боолап турган. Израильдиң эжелекчи болгаш дайынзырак чагырыкчылары Палестинаның араб чонун узуткаарын оралдажып турар. Ливан болгаш палестин улустарга удур Израильдиң хапныг агрессиязын Американың Каттышкан Штаттары деткип, Ливанга Тель-Авивтиң туруштарын быжыглаар болап турар.

Барыын Бейрутту бүзээлээшкин-биле боой тударын интервентилер оралдажып турар. Чөөн Бейруттан Барыын Бейрутче израиль солдаттар кымыы-даа эрттирбейн турарын Си-Би-Эс деп америк радио болгаш телевидение компаниязының корреспондентизи Б. Саймон дыңнаткан. Израиль солдаттар Барыын Бейрутче баар дээн кижилерни үжеп, оларның суун, аъш-чемин хунаап ап турар.

Аъш-чем чүдүрген чаңгыс-даа автомашинаны израиль солдаттар июль 19-тан бээр Барыын Бейрутче эрттирбээн. Делегейниң Кызыл крест организациязының Барыын Бейруттуң бүзээлеткен чонунче чоруткан эм аймаан, аъш-чемин Израильдиң шериглери база хунаап ап турар. Барыын Бейрутта дезип чеде берген 150 муң кижилер дыка бергедээшкинге таваржып аштап, чурттаар чери чок болуп турар.

Бегинниң фашистиг эрге-агыргазы Бейрут хоорайга халдавырлыг аарыгларны өөскүдерин оралдажып турар. Барыын Бейруттуң чурттакчыларынга сугну израиль шериглер бербейн турар ужууңда, аңаа ижин аарыы өөскүп магат чок болуп турар. Барыын Бейрутта суг дамчыдар хоолайларны израиль самолёттар үрей бомбалаан.

Бейрутта хан төгүүшкүнүң соксадырынче болгаш чөрүлдээни тайбың шиитпирлээринче угланган палестиннерниң сарыылдыг саналдарын Бегинниң чазаа база катап хүлээвээн болгаш Ливанда палестиннерни узуткаарын оралдажып турар-дыр. Палестиннерниң киирген саналдарын Израильдиң чазаа чугаалажып безин көрбээн болгаш хүлээп албаан. Ливанга тайбыңны деткиир ужурлуг делегей организацияларының күштерин Бейрутче киреринге удурланып, аңаа моондактап турар.

Палестиннерни Барыын Бейруттан көжүрүп үндүрериниң хуусааларынга хамаарышкан саналдарны Израильдиң камгалал министри Шарон болгаш израиль чазактың өске-даа кежигүннери база хүлээвээн. Каттышкан Нациялар Организациязының хайгааракчыларын Бейрутка тургузарындан болгаш Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң чогуур резолюциязын күүседиринден Израильдиң чазааның ойталап турарын чазак хуралынга база катап демдеглээн.

1982 чылдың август 1-де Бейрутче шавар халдаашкын кылыр мурнуу чарыында ээлеп турган туруштарынче бодунуң шериглерин аткаарладыр дугайында саналдан израиль чагырыкчылар ойталаан. Палестинаның удурланыышкын шимчээшкининиң күштерин узуткаарын, дужуп бээр кылдыр албадаарын Израиль эжелекчилер оралдажып турар.

КУВЕЙТ. (СЭТА). Израильдиң Ливанда дерзии агрессиязынга удурланыышкынын илергейлевишаан, Кувейттиң найысылалынга 50 муң кижи чыскаалга киришкен. Ливан болгаш палестин улустарга удур Израильдиң дерзии агрессиязының киржикчизи —Американың Каттышкан Штаттары-биле бүгү харылзааларны үзерин, АКШ-ка нефть бээрин доп-дораан соксадырын чыскаалдың киржикчилери чазактан негээн. АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери Израильди деткивишаан, кижизиг бүгү кол норма-чижектерни каржызы-биле үрээн деп, национал хуралдың (парламентиниң) даргазы Ахмед Саадун чыскаалдың киржикчилеринге медеглээн.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Израиль бир эвес Барыын Бейрутту эжелеп алыр болза, АКШ-ка удур экономиктиг болгаш садыг хемчеглерни боттандырар дугайында айтырыгны араб чурттар чугаалажып көөр апаар деп, Сауд Аравияның, Иорданияның, Ирактың төлээлекчилери медеглээнин АП агентствозунуң корреспондентизи Детройт хоорайдан дыңнаткан. Ол чурттарның төлээлекчилери АКШ-тың болгаш Канаданың ислам ассоциацияларының конференциязынга киришкеннер.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ливанда дайын чорудулгаларынга киришкен израиль беш офицерлер Израильдиң Ливанда хейделишкиннерин Иерусалимге болган парлалга конференциязынга буруу шапканын АП агентствозунуң корреспондентизи дыңнаткан.

Ийи муң кижи ат салган медеглелди парлалга конференциязынга чарлаан. Ливанда болуушкуннарның уржуу дээш буруулуг кижилерге хамаарыштыр истелгени чорударын ол медеглелде негээн. Израильдиң камгалал министри Шарон хамыктың мурнунда албан-дужаалындан дүжер ужурлуг деп, документиде демдеглээн.

Тувинская республиканская библиотека

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин - амыдыралга!

XI БЕШ ЧЫЛ: БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ИНТЕНСИФИКАЦИЯ

ЧАРЫШ - ЧЕДИИШКИННИҢ БЫРАЗЫ, КИЖИЗИДИКЧИ КҮШ

1982 ИЙИГИ ЧЫЛ

ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейин төлептиг уткууру-биле планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседип, социалистиг чарыштың тугун бедик тудаал!

август

ОРГАНИЗАСТААР, САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежнев: «Чарыш бүгү-ле агроүлетүүр комплекизин хаара тударынга, көдээ ажыл-агый бүдүүлгезиниң шынарлыг болгаш эжыктыг чоруу, эң бедик эчис түңнелдер дээш демиселге идиг бээрингге ачы-дуза чедиргери — профэвилелдериниң дөрт хүлээлгези» деп онзалап демдеглээн. Бо айтыышкынны удуртулга болдургаш, бистиң районда көдээ ажыл-агый ажылданчыларының профэвилел организациялары социалистиг чарышты улам калбак нептерелдиг, үре-түңнелдиг ыкылыр организастаарынче кичээнгейни күштелдирген.

Амгы үеде районнуң көдээ ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларында чаржып турарларның саны көвүдээн. Ында барык-ла 3800 ажыг кижи хаара туттунган, 676 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган. Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик ат дээш 31 ферма, бригада болгаш 1100 ажыг кижи шалыпчы ат дээш демисежин турар.

Чамдык совхозтарның профэвилелиниң ажылчын комитеттери чарыш киржикчилериниң кичээнгейин планныг даалгаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче доктаамал угландырып келген. Оон түңнелинде ыңдыг ажыл-агыйлар чарышка эки көргүзүглерни чедип ап турар. «Революцияның чалбыыжы» совхоз бо чылдың бирги чартыында мал продуктуларын бүдүрерин дыка көвүдеткен болгаш күрүнеге эът садарының планы 104,6 хуу, сүттүүн — 114,4 хуу күүсеткен. Ынчангаш ажыл-агыйлар аразынга чарышка бирги кварталда тинлекчи болгаш СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, профэвилел райкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаннаткан.

Оон аңгыда «Коммунизмниң херели» совхозтө профэвилелиниң ажылчын комитеди (даргазы З. З. Филиппова) ажыл-ишчилер ортузунга чарышты организастаарынга чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Бо ажыл-агый он бирги беш чылдың баштайгы чылында районга совхозтар аразынга чарышка каш удаа тинлекчи болуп келген. Социалистиг чарышты организастаарының айтырыглары мында бүдүүлге болгаш профэвилел хуралдарынга доктаамал тургустунуп, хөжудап турарларның, ортумак көргүзүглүг ажыл-ишчилерниң дугайында кичээнгейни күштелдирген.

Чарыштың негелделерин аңгы-аңгы адырларның болгаш сезоннуг чугула кампанияларның онзагай байдалдарын барымдаалап кылып келген. Оон тинлекчилериҢге хөлбаштыр материалдыг болгаш моральдыг шаңнал-мактадлы калбак-биле ажыглап турар. Чижээ, ам мал чеминиң бедеткелиниң үеынде чарыштың түңнелин он хонуктап үндүрүп, эки түңнелди чедип алган звенога шилчиир Кызыл туктуг, акша шанналың тыпсын турар, а чамдык мурнакчыларга тураскаадып совхоз төвүнге Күш-ажылчы алдар тугун көдүрүп турар.

Ниитизин-биле чугааларга районда социалистиг чарышты фермалар, бригадалар болгаш түс-түс ажыл-ишчилер ортузунга олардың ажыл-мергежилиниң аайы-биле организастаан. Олардың аразында эки көргүзүглерни чедип ап турар коллективтер база эвээш эвес. Сүт-бараан фермаларындан бо чылдың бирги чартыында «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң Краснояровка фермазы (бригадири О. Сивцов) тинлекчи болган. Ферма садар бир инекке оналаштыр саалда 124 килограммга көвүдээн, сүт саар планын чартык чылда 114,5 хуу күүсеткен.

Оон аңгыда бирги чартык чылда 19 хойжу чүс хойданна 85-тен 110 чедир хураганы алган. Эрткен кыш кадыгберге болза-даа хойжулар А. С. Сотпа, К. Ооржак, И. П. Сафонов болгаш өскелер-даа 91-110 чедир хураганны төрүүр 100 хойдан-на камгалап алган, чарыштың тинлекчилери болган.

Сүт-бараан фермаларының саалчыларындан Е. Д. Монгуш, Н. Г. Гаранина (ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз), З. Д. Оюн, Л. Г. Афанаскина (Дуржулга станциязы), Д. А. Эрекеитма («Революцияның чалбыыжы»), И. Д. Оюн («Коммунизмниң херели») бирги чартык чылда саар инектен-не 1009 кг-дан 1163 кг чедир сүттү саргаш, чарышка тиилээннер. Ол ышкаш инек кадарчылары болгаш бызаа ажаакчылары С. Ш. Тожу, («Революцияның чалбыыжы» совхоз), Л. П. Кулаков («Коммунизмниң херели») Ш. С. Чооду, («Россия»), Г. В. Гупила (ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг), П. И. Журавина (Дуржулга станциязы) бир баш малдан-на хонукта 510-дан 923 грамм чедир немелде денизии чедип алганнар.

Бистиң районувус кожавыс Каа-Хем-биле чыл бүрүле аразында чаржып, квартал санында оон түңнелдерин удурлажып, түңнелди үндүрүп, дуржулганы солчуп келген. Бо чылдың бирги чартыының түңнелинде каа-хемчилер эът садарынга бистиң 19,6 хуу мурнаан, а сүт, дүк садарынга бистиң район 7—8 хуу мурнай берген. Ол районнуң төлээлерин малчыннар наадымынга чалап, олар-биле база катап дуржулганы солуштувус.

Совхозтарда ажылчын комитеттерини социалистиг чарышты организастап турарында эки түүлдер бар-даа болзу, оон дээштин, үре-түңнелдиг ам-даа кошкак. Чарыш киржикчилериниң кичээнгейин малдың баш санын өстүрериңче кошкак угландырып келген. Төрүүр чүс мөлга онаалыр ап турар чаш төл чамдык совхозтарда планга ыракта четпес. Мал продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң планын район күүседип шыдаваан. ССРЭ-ниң 50 чылы, С. Тока аттыг совхозтарда, Дуржулга станциязында ажылчын комитеттери малчыннар-биле ажылды кошкак тургусканындан социалистиг хүлээлгелер күүседизинче олардың күжүн багай организастаанындан малдың өлүп, хораар чоруу хөй болган.

Үстүнде адаттынган совхозтарда профэвилелиниң ажылчын комитеттери (даргалары А. Н. Шойлаа, Е. М. Зайцева) профболуктериниң ажылын болгаш ажылчыннар ортузунга чарышты чогуур деңнелге организастап шыдаваан. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозмал продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының хемчээлин кудулатканының, өске ажыл-агыйлардан хожудап турарының бир чылдагааны ында.

Чер-черде парторганизациялардың удуртулгазы-биле районнуң ажыл-агыйларында профэвилел организациялары социалистиг чарышты улам калбак нептерелдиг, деэштиг, үре-түңнелдиг организастаар. оон арганарын база хевирлерин улам сайзырангайжыдар дээш ам-даа шудургу ажылдарны чорудар апаар. Ынчангаш ол Аъш-чем программазын боттандырып эгелээринге улуг идигни бээри чугаажок.

Д. ДАРТАШ,
Таңды районнуң көдээ ажыл-агый ажылданчыларының профэвилел райкомунуң даргазы.

АЖЫКТЫ УЛАМ БЕДИИР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыында).

тыганывыс 447 муң кезек тууйбу болган. Моон алырга 229 муң кезек тууйбуну чедир албаан-дыр бис. Оон уламындан 77 эвелчег шагын тууйбу манап, туруушкунга таварышкан бис. База бир демдеглезе чогуур четпес чүүа болза, материалдар көдүртүр КВ-961 маркалыг (суургалыг) кранның янзы-бүрү чылдагааннар ужун анаа турары кончуг хөй. Кранның техниктиг ажаалдазының четпезинден үргүлчү үрелир болгаш кран башкарыкчыларының хөй удаа солчуп келгенинден эрткен айларда ниитизин-биле 88 ажыл ээлчегелериниң азы 186 кижи-хүн туруушкуннарга таваржып, чүгле ол дээш 17600 рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын чедир кылбайн барган бис. Бо дээрге план күүседизинге улуг когарадыр.

Ам бо хүнзерде-даа кранывыс үрелири, кран башкарыкчыларының ажылче үнмес чоруу уламчылавышаан. Ол бүгүнүң үнүн турар чылдагааны болза, № 14 механизация эргелелиниң удуртукчулары краннар ажыглалының талазы-биле участоктуң ажылын четпес контроллдап турар база кадрлардан негелде-харыысалганың кошкаанда. Чижээ бистиң объектиде кранның техниктиг байдалы кончуг багай, авариялыг байдалда. Кран оруунуң дескилеп тырттынмаанындан кранның ыңай-бээр чылдырар моторлары өрттенип, үрелип турар. Бо эрткен 7 айларда ыңдыг чылдагаанпардан улуг вольтулуг ток-биле ажылдаар чеди моторну солугулады. Ам сески мотор июль 24-те өрттенип каарга, ону солуур мотор чогундан кран июль 26, 27, 28, 29 хүнзеринде анаа туруушкунга таваржып, бригаданы бергедээшкинге таварыштырган. А кран оруун чогуур негелдезинге чедир дескилей көдүрүп, адаан тырыырын, апрель айдан бээр негеп келгеш, чүгле июль төнчүзүнде чедип алдывыс. Ол негелде чогуур, үезинде күүсеттинген турган болза, бо үе иштинде ажыглалдан үнген 6 моторлар өрттенмес, а бистер ынча хөй туруушкудан чайлай берип болур турган бис. А кажан кран оруун бистер боттарывыс күжүүс-биле кылып алыр дээш, оон өртек-үнезин чугаалажып көөрүүсеке, эрткен чылын-на кран оруу кылыр ажылчынпар парядын бижидип апкан болган. Херек кырында рейс адааның тырыыр ажылдарын чер эринге чазын кылыр түве дээш, чүгле кран оруунуң рейстерин быжыглап каан. Ынчангаш ам кран оруунун кылдынмайн турган чылдагаанын ында чүве болду. Ам негелде болза, катап наряд бижип, ук ажылды кылдырар херек. Оон аңгыда кранның чорудар тормостары болгаш суургазының долгандырар тормостары тутпастаан, ынчангаш чайгаар, кижилерге айыылдыг. Ол бүгүнү дарыдуп хуннүң-не тускай дептерге бижип ап, материалдарны норма ёзугаар чарыгдап турар бис. Моон түңнелинде, ылаңгыя туувйбуга бо хүнде алээн камналгалыг болуп турар. Оон аңгыда бригада кежигүнериниң профессионал-мергежилии көскүзү-биле бедип турар. Ам бистө ортумак разряд 3,3 болу берген. Оон-биле кады күш-ажылдың сагылга-чуруму бедээн, чылдагаан чок ажыл-шагы үзүп, прогулдаар кижилер чок. Бригаданың иштики амыдыралында бүгү-ле айтырыгларны бригада чөвүлелинге болгаш бригаданың ниити хуралынга тургузуп, коллективтиг шиитпирлеп турар бис. Моон түңнелинде бистө кижи бүрүзүнүң коллектив мурнунга харыысалгазы бүгү тала-биле бедип, ниити ажыл-ишкинстиң чедишкиннериниң хандырып турар.

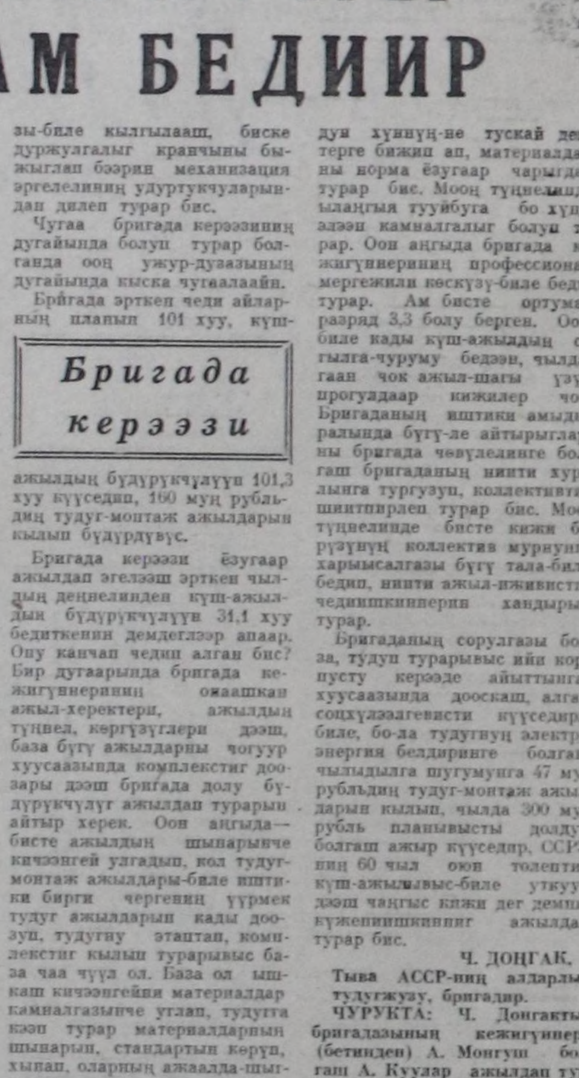
Бригаданың сорулгазы болза, түдүп турарывыс ийи корпусту керээде айыттынган хуусаазында дооскаш, алган соцхүлээлгевисти күүседириби-ле, бо-ла тудугнуң электри энергия белдириңге болгаш чылдылга шугумунга 47 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып, чылда 300 муң рубль планывысты долдур болгаш ажыр күүседир. ССРЭ-ниң 60 чыл ооюн толептиг күш-ажылывыс-биле уткуур дээш чаңгыс кижи дег демниг күжениишкининг ажылдап турар бис.

Ч. ДОҢГАК.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, бригадир.

ЧУРУКТА: Ч. Доңгактың бригадазының кежигүнери (бетинден) А. Монгуш болган А. Куулар ажылдап турлар.

Бригада керээзи

Чөөн-Хемчик районнуң хереглекчилер ниитилелиниң коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылының алды айларында бараан саарылгазының планныг онаалдазын 103,5 хуу кылдыр ажыр күүсеткеннер. Магазиннер аразында социалистиг чарышка Ончуңмаа Шагдыр-оловна Доңгактың удуртканы № 28 аъш-чем садыы мурнап турар. О. Ш. Доңгак коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик аттың эдилекчизи, аныяктарның дагдыныкчызы.

ЧУРУКТА: (солагай талдан) О. Ш. Доңгак өреникчи садыгжы Зоя Монгуш-биле.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Чарыш хрониказы

АЛДАР ТУГУН КӨДҮРГЕН

Каа-Хемде «Совет Тыва» совхоз июльдуң үшкү он хонуунуң түңнели-биле мал чемин белеткээр талазы-биле ол районнуң ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарыштың тинлекчизи болуп үнген. Ук совхоз 610 тонна сигенни белеткээн азы планны 20 хуу күүседип алган, 1600 тонна сенажты салган, ол болза планның 77 хуузу. Будук-бүрү белеткээр планны күүседип алган.

Районда мал чемниң белеткелиниң ийиги черинде СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери чоруп турарлар. Олар 1313 тонна сигенни, 320 тонна будук-бүрүнү, 100 тонна витаминниг сигенни белеткээн. Социалистиг чарыштың тинлекчилериниң тураскаадып район төвүнде күш-ажылчы алдарның тугун көдүрген.

* * *

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИҢ ОДУРУУНДА

Республикага шалыпчы ай чарлаттынган соонда Эрзин районга мал чемнериниң белеткелиниң темпизи улам дүргедээн. Ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарыш калбарган. Районда ниитиниң малынга 3165 тонна сигенни белеткеттинген.

Оон иштинде «Чаа орук» совхоз районнуң өске ажыл-агыйларын мурнап, 1250 тонна сигенни белеткеп, планны 36,5 хуу күүсеткен. «Мөрен» совхозта 946 тонна сигенни белеткеттинген.

Механизастаттынган бригадалардан «Мөрен» совхозта Доңчут Анай-оолдуң удуртқан сигенчилер коллективи 715 тонна сигенни белеткээн, чарыштың тинлекчилериниң одуруунда киргеи.

(Бистиң корр).

МУРНААННАР

⊙ **«Каа-Хем» разрезиниң, Тываның электри четкилериниң, Кызылдың сүт заводунуң, Кызылдың сайгарылга базазының коллективтери.**

⊙ **«Тыва суг тудуг» трестиң, «Тыва көдээ тудуг» трестиң ДБК заводтары, Тураның, Тожунуң, Каа-Хемниң, Тес-Хемниң, Кызылдың ыяш ажыл-агыйлары, мебель фабриказы, суй белектер болгаш ус-шевер кылыгларның шеңелде бүдүүлгеан, типография.**

◆ **Күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садарының тос айлар планын күүседиринге Тожу район (эът), «Май 1» совхоз (эът), Мөңгүн-Тайга (сүт), «Совет Тыва» (сүт), Бай-Тайга (дүк чылда), «Май 1» (дүк чылда) мурнап турар.**

КҮШ-АЖЫЛЧЫ МАРГЫЛДАА

Ниитиниң малынга четчир мал чемнерин белеткеп алыр дээш Тес-Хем районнуң совхозтарының ажыл-ишчилери бо хүннерде шалыпчы ажылдап турарлар. Парткомнар болгаш партия организациялары сигенчилерниң ортузунга чарышты дээштиг организастаарыбиле оон негелделерин, шаңнап-мактаарының хемчегларын баш бурунгаар ажылдап кылгаш, ажыл-ишчилерге таныштырган. Ажыл-агыйлар чарыштың түңнелин 5 хонгаш үндүрүп, эң эки көргүзүглерни чедип алган бригадаларга, звеноларга, сигенчилерге шилчиир Кызыл туктарны, вымпелдерни акша шаңналы-биле кады тыпсып турар. Ол ышкаш совхоз бүрүзүнде Күш-ажылчы алдарның тугу база бар.

Районнуң ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарышты он хонгаш үндүрериң докладтаткан. «Тес-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери 2568 тонна сигенни белеткеп ап, планын үжен хуу ажыр күүсеткеш, сөөлгү он хонукта районга чарыштың тиилекчизи болуп үнгеш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаннаткан.

Партия организациялары сигеи белеткелиниң үезинде ажыл-ишчилерниң ортузунга чорудар агитмассалыг ажылдың планын кампания эгелээринииң бетинде бадылаан. Агитаторларны, политинформаторларны, лекторларны бригадаларда, звеноларда быжыглаан. Олар делегейде, чуртта, республикада, районда болуушкуннарның, ажыл-иштин дугайында ажыл-ишчилерге чугаалап берип турарлар. «Тес-Хем», «О. Шыналаа» совхозтарның партия организациялары сигенчилер ортузунда агитмассалыг ажылды экижиткен. Мурнакчыларны мактаан, аргадуржулгалын бижээн, четпестерни шүгүмчүлээн, агитхуудустарны, чаңныктарны ажыл-агый бүрүзүнде үндүрүп турар.

Самагалдайның «Калдак-Хамар» агиткультбригадазы неделяда ийи совхозка барып олардың бригадаларының ажыл-ишчилериңе солун программалыг концерттерни көргүзүп, сигенчилерни күш-ажылче улам сорук киирип турар. Оон аңгыда кинону график ёзугаар көргүзерин чурумчуткан.

Сигенчилерниң ортузунда күш-ажылчы маргылдааны багай эвес организастаанындан тес-хемчилер мал чемнери белеткээр ажылды шапкынчылып чоруткан. Район ниитизи-биле алды муң тонна сигенни белеткээн алы планын 30 хуу ажыра бергеи.

С. ХЕРТЕК.

ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозунуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюн төлептиг күш-ажыл-биле уткуур, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң база Аъш-чем программазының салган сорулгаларының күүседизи дээш бүгү күжүн мөөнеп, социалистиг чарышты калбартып, ниитиниң малын кыштан хур ажырар сорулгабиле мал чемниң белеткелиниче долу күш-биле кирген. Совхозтуң кылза чогуур планы: сиген — 2750 тонна, силос —1130, сенаж — 310 тонна.

Бо хүнзерде 625 тонна сигенни, 330 тонна сенажты сигенчилер белеткеп алган. Сиген белеткелинде бүгү-ле албан организация черлери туспузунда план-онаалдалыг киржип турар. Амгы үеде Базырыктың сиген шөлдеринде 28 звенода 385 кижи доктаамал ажылдап турар. Совхозтуң директиязы, парткому болгаш ажылчын комитеди сигенчилерниң ажылдап, чурттарынга таарымчалыг бүгү-ле байдалды тургускан. Оларның ортузунга социалистиг чарышты нептередип, оон түңнелин он хонуктап үндүрүп турар.

Сөөлгү он хонуктуң түңнели-биле бирги черни механизастаттынган хову-трактор бригадазы эолеп, 225 тонна сигенни төп фермага чедиргеш, сараатган берген. Оон дараазындагы черлерни аргаарыглардан, оймактардан холбиле сиген кезер звенолардан Ш. Хертек биле К. Домбаштай оларның звенолары алгылаан. Малчыннардан аныяк кадарчы О. Будуй-оол бодупуң күжү-биле 20 тонна сигенни кезип белеткээш, кыштаанга чедирип сараатаан, тиилекчи болган. Типлекчи болган звеноларны, кадарчыларны акша шаңналы-биле шаңнап, шилчиир вымпелдерни тывыскылаан.

Совхозтуң суггаттыг шөлдеринде тараан хөй чылдыг сигеннериң болгаш кукуруза, тоорук ышкаш мал чемниге дээш тараан культураларның үнгени бо чылын чаагай. Оларны четче-менди ажаан алыры-биле совхозтуң албан организация коллективтериниң күжүн ынаар салган.

Совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга четчир санныг чем-суурну белеткеп алыр база оон эки кадагалалы дээш күжениишкининг ажылдап турар.

А. КАНЧЫЫР.

ХОЖУДААННАР

◆ **«Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттар планныг онаалдаларын күүсетпээн. «Тыва даг-дүгү» комбинат 546 муң рубльдиң бараанныг продукциязын чедир бербээн, 358 муң рубльдиинг чедир сайгарбаан.**

◆ **Ак-Довуракның, Бай-Хаактың хлеб заводтары хожудаашкындан үнмеэтээн.**

◆ **Кызылдың даараныла комбинады, Кызылдың алгы заводу, Сельхозтехүүкомнуң (Кызылда, Бии-Хемде районнар аразында наттынгышкынналры) будүүлгелери мурнунда деңнелиндеи иуду ажылдап, план күүселдезин үсненнер.**

◆ **Таңдының, Шагаан-Арыгның ыяш ажыл-агыйлары база багай ажылдаанкар.**

◆ **Күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садарының тос айлар планын күүседиринге Улуг-Хем район (сүт), Бии-Хем район (дүк чылда), «Революцияның чалбыыжы» совхоз (дүк чылда) хожудап турар.**

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орденнер болгаш «Иениң медалы» медальдар-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Тончузу. Эгези № 183 «Шында»).

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Тамара Деспижековна Артына — «О. Шынаа» совхозтуң бухгалтери.
Александра Александровна Чараш-оол — «Чодураа» совхозтуң ажылчыны.
Дина Чамзыевна Янзоо — «О. Шынаа» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Валентина Чагаровна Чооду — «Тес-Хем» совхозтуң саанчызы.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Чайзуу Суван-ооловна Чооду — Самагалдайда өг-бүле ээзи.
Минчиваа Датовна Шалык — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.
Чечекмаа Шимит-ооловна Шалык — «Тес-Хем» совхозтуңясли-садының уруглар ажаакчызы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Быжынды Ивановна Бавыын-оол — «Тес-Хем» совхозтуң ясли-садының уруглар ажаакчызы.
Галина Сергеевна Далаа — «Тес-Хем» совхозтуң кадр килдизиниң инспектору.
Мария Балдыновна Мажаа — Ү. Шынаа суурда клубтуң ажыдакчызы.
Делгермаа Шыраповна Сорунтуг — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.
Чечек Сергеевна Сорукту — «Кызыгаар» совхозтуң ажылчыны.
Вера Суваковна Уванзай — улус өөредилге килдизиниң бухгалтери.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Любовь Шыраповна Айыжы — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.
Клара Хертековна Аракчаа — Ак-Эрик суурда өг-бүле ээзи.
Өнермаа Арат-ооловна Барыммаа — улус депутаттарының Берт-Даг кодээ Совединиң күүскомунуң секретары.
Розалия Сояновна Болат-оол — Чодураа суурда ясли-садтың кижизидикчизи.
Татьяна Дамдыновна Билдиимаа — «О. Шынаа» совхозтуң ажылчыны.
Саара Оюновна Санаа — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.
Нина Мижит-ооловна Сандык «О. Шынаа» совхозтуң ажылчыны.
Сенди Калдановна Түлүш — «О. Шынаа» совхозтуң ажылчыны.

ТОЖУ РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Дина Коловна Кол — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Алефтина Максимовна Төвүт — Азас ортумак школазының ажылдакчызы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Фаина Коловна Бичимей — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.
Зинаида Борисовна Ендан — Ий ортумак школазының башкызы.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Светлана Найындыевна Кол — чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге эргелелиниң ажылчыны.
Галина Аковна Чыкыма — Ий суурда өг-бүле ээзи.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Валентина Донгаковна Найдан — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Кара-кыс Чадамбааевна Дамдын — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Мария Сергеевна Намнай — Ак-Туруг суурда өг-бүле ээзи.
Чудурук Сатовна Шырап — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Курума Чамыяновна Донгак — райпода садыгжы.
Светлана Нардасовна Маадыр-оол — Чодураа суурда өг-бүле ээзи.
Маадыр Сатовна Шойдак — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Мария Түлүшовна Кара-Хуна — Арыг-Үзүү суурда участок эмнелгезиниң повары.
Дыртык-Кара Александровна Кыргыс — Хайыракан суурда өг-бүле ээзи.
Раиса Түлүшевна Өтүр — «Улуг-Хая» совхозтуң уруглар садының кижизидикчизи.
Галина Монгушовна Шойдак — Кызыл-Даг ортумак школазының башкызы.
Валентина Монгушовна Ыйдам — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Сара Ивановна Соян — өг-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зоя Семис-ооловна Амыр — өг-бүле ээзи.
Севильба Кууларовна Бичеоол — Садыг министерствозунуң СТУ-зунуң штукатур-малярлы.
Нина Анатольевна Симанович — өг-бүле ээзи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың июль 30.

Сигенчилерге

МАЛГА ЧЕМ БЕЛЕТКЕЛИ: хуусаазы, технологиязы

Сиген болгаш өске-даа мал чемнериниң шынары оларны белеткээриниң хуусаазындан хамааржыр. Чайгаар-даа үнген, тарымал-даа сигенни белеткээр эң таарымчалыг хуусаалары мындыг:

Злактар колдаан чайгаар үнген-даа, тарымал-даа сигенниң оъттарының мажак ийикпе салбак ышкаш баштарында үрезин бүдер черинде бичии куу чечээ үнери билек, чем тыртып эгелевейн турда, дораан кезип эгелээр. Бир-тээ сигенни чаңгыс хүнде кезип доозпас болганда, злактарның чечектелири эгелевейн турда-ла кезип эгелезе кончуг эки.

Бобыларлыг үнүштер колдаан чайгаар-даа, тарымал-даа сигенни, азы арыг бобыларлыг сигенни, чижээ, люцернаны, чечектелир бетинде, чочакчыгаштар хүрерип чорда, оон черле өзалдатпайн кезип эгелээр. Ол ышкаш, тарымал чаңгыс чылдыг сигеннерни белеткээр хуусаалардан база өзалдадып болбас: көк-суланы чемнеп эгелээри билек, сула-виканың болгаш сула-горохтуң холуксааларын виканың, горохтуң чочактары чемнеп эгелээри билек кезер, оон соңгаарлаарга витаминнери-даа, чемиштии-даа кудулаар. Чүге ындыгыл?

Үнүштерниң химиктиг составы оларның өзүп турар бүгү үезинде доктаамал эвес, үргүлчү өскерлип турар, харын-даа кончуг дүрген өскерилгилээр. Ылангыя мал чеминиң хоюузунуң эң үнелиг чүүлү болур протеин сигенниң чечектелир бетинде ийикпе, азы чечектелип турда эң хөй болур.

Агрохимлабораторияның кылган анализтеринден илерээни болза, люцерна сигенниң чечек бажы чазылгалак турда протеини-даа, витаминнери-даа эң хөй турар, а чечектели бергенде эвээжеп эгелээр, чечек дүшкеш, үрезин чем тыртып эгелей бергенде, чүгле 70 хуузу, үрезин бышканда оларның 50 хуузу, оон соонда үелерде протеин биле витаминнериниң чүгле 30-40 хуулары артары илерээн.

Шак моон алгаш көөрге, сигенни чогум кандыг үеде кезери илдең. Сигенни кезип эгелээн соонда, ону эн-не кыска хуусаада доозар херек. Ол сорулга-биле кестирер тракторларны ийи сменалыг ажылдадыр. Чайгаар-даа үнген, тарымал-даа сигеннерниң кезилдезин улуг-ла дизе 8-10 хонуктан узадып болбас. Сарааттар болгаш пресстеп шарыыр сигенниң шыгы дески болур ужурлуг. Сигенни четпес-даа, эрттир-даа кургадып болбас: сарааттаар сигенниң шыгы—17-18 хуу, шарыыр сигенниң 20-22 хуу турар ужурлуг. Сараат дөжээнге саванны ийикпе бүдүк-бүрүнү 20-25 сантиметр хире кылын салза эки. Баштай сарааттың кыдыын долгандыр салгаш, оон соонда иштин салыр. Оргазының кырланы эктиптен 1,5 метр бедик болур ужурлуг.

Мал чемнерин белеткээриниң төлевирин чемниң шынарын барымдаалап тыпсыры чугула. Ол сорулга-биле мал чеми белеткеп эгелээр бетинде совхозтуң мал чеминиң анализин кылыр лабораторияны дерип алыр. Лабораториязы чок совхозтар анализтер дээжилерин район төвүнде лабораторияларже үзүктел чок чорудар, а мал чеминиң белеткели доостуру билек, администрация чери лабораторияларда түңнел анализтерни чагыдып алыры чугула. Ону барымдаалап рационнар тургузар.

Чемнерниң класстар аайы-биле үнезин чижек кылдыр мынчаар бодап ап болур. Бир эвес бирги класстың сигенинде протеин биле каротин чүс хуу бар деп санаар болза, ийиги класстыында оларның 70-80 хуузу, үшкү класстыында 50 хуу, класс чок сигенде беженден кудулап турар деп бодап алза ажырбас. Ол бүдүмелдер сиген далганының бирги клазында—90-100 хуу, ийигизинде—80-90, үшкүзүнде—60-70, дөрткүзүнде—50-50, бешкизинде—50-ден куду хуу деп бодап алыр.

Сигенде протеин биле каротинниң хуузу чүгле оларны белеткээн үезинден эвес, а белеткээриниң технологиязындан улуг хамааржыр. Чамдыкта сигенниң бөлүүшкүнү узааш, хүнге азы чаъска үр чыткаңда, оон чемиштиг бүдүмелдери, ылангыя витаминнер дыка эвээжээр. Ынчангаш чүгле чаъстыг үеде эвес, аяс-даа үеде сигенни изиткен агаар-биле үндүрүп кургадырының мурнакчы технологиязын нептередири эргежок чугула.

Сигенни пресстеп шарыыры, оон чүгле чидирииин эвээжедир эвес, а чемижин база кадагалаар, чүге дээрге сараатта сиген хамаанчок, хапта сиген далганының витаминнери кыш ортузунга четкенде дыка эвээжей берген болур. Моон ужурунда кыш ортузундан ыңай мал чеминиң анализтерин база катап кылып алыры, рационну шын тургузарынга херек.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Совет чагыглар

ПРАГА. Чехословак Подрезово хоорайда Я. Шверма аттыг хоорза кылыр заводтуң коллективи ССРЭ-же продукция чорударының чартык чыл планын чедиишкинниг күүсеткен. Аңгы-аңгы совет бүдүрүлге черлеринче 17,6 млн. крон-акшаның немелде продукциязын чүдүрүп чорудкан. Ол Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле бүдүрүлге черин чаартып тургусканының ачызында чедип алдынган.

Ол завод бо чылын ниитизи-биле бедик шынарлыг 50 муң хире тонна каң хоорзаны совет чагыглар ёзугаар кылыр ужурлуг. Ол кылыгларны ССРЭ-ниң химия болгаш автомобиль үлетпүрүнге калбаа-биле ажыглап турар.

«Ырак хоорайлар — чоок өннүктер»

БУДАПЕШТ. Венгр-совет найырал ниитилелиниң болгаш Профэвилелдериниң Бүгү-венгр Чөвүлелиниң организастааны республика викторинозын «Ырак хоорайлар —чоок өннүктер» деп адаан. Ону ВУР-нуң үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң социалистиг күш-ажыл бригадаларының болгаш төрелдешкен совет база венгр хоорайларының найыралдыг харылзааларынга, оларның төөгүзүнге, экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезинге турасказтап. Викторинага чурттуң аңгы-аңгы областарының беш муң ажыг социалистиг күш-ажылдың бригадалары киржир.

Чаа садыг порту

БУХАРЕСТ. Румынияның Кара далай эриниң картазында амгы үениң чаа садыг порту—Мангалия кестүп келген. Ниити узуну 616 метр хаяы суглуг үш өртээлдерин ажыглалга киирген. Олар улуг күштүг порт краннары болгаш амгы үениң өске-даа техниказы-биле хандыртынган. Ол ышкаш склад бажыңнарын, административтиг болгаш техниктиг албан черлериниң тудугларын база дооскан.

Ол порт 35 муң тонна чедир ишкир судноларны хүлээп ап шыдаар. Оон-биле кожа судно септээр заводту база кылып турар.

Кубаның геологтуг атлазы

ГАВАНА. Кубаның эң тодаргай геологтуг картазын тургузар ажыл шапкын чоруп турар. Ынчангаш Куба ам удавас сайзырап эгелеп турар чурттардан бодунуң бойдус байлактарының, национал девискээриниң геологтуг тургузуунуң болгаш онзаланчак хевирлериниң дугаайында тодаргай кергүскен чугула атластыг чурттарның санынга кирер.

Геология талазы-биле совет-куба кады ажылдажылга эгелээнден бээр 20 чыл ашкан. Революция тиилээниниң соонда дораан-на ортулуктуң чериниң иштин, геологтуг тургузуун план ёзгаар шинчилээр, национал геология школазын тургузар шиитпир хүлээп алдынган. Совет специалистер-биле сырый холбаалыг ажылдап тургаш, тус-тус билдингир черлерни системажыткан, ажыктыг казар байлактарның чыдар черлери — Пинар-Дель-Рио можуда полиметаллдыг болгаш чес рудаларын шинчилеп тыпкаш, байлааның хемчээлин тодараткан.

Кубаның девискээринге геология-разведка ажылдарын улам калбартыр дугаайында чингине дугуржулга күштүг боор эгелээн, ана ЭДЧ кежигүнү чурттар ат салган. Ында чурттуң бүгү девискээриниң картазын тургузарының болгаш ажыктыг байлактарны шинчилеп тыварының талазы-биле бүгү талалыг ажылдарны кылырын көрген.

Вьетнамның далай флоду

ХАНОЙ. «Тхайбинь» ВСР-ниң делегейни дээскиндир эжинген эң баштайгы транспорт судноозу болган. Ол аңгы-аңгы диптерниң чурттарынга чүъктер чедирбишаан, 50 муң ажыг километр узун орукту эртип, бараанпарны чогуур черлеринге хуусаалында чедирген. Чурттуң далай флоду дыка аныяк. Моон мурнунда вьетнам туктуг судноларны чүгле чоок черлерге сөөртүлге кылып турган.

Ам республика амгы үениң судноларлыг апарган болгаш оларны Индий, Оожум, Атлант океаннарда ужуражып болур.

(СЭТА).

ЯДРОЛУГ ДАЙЫН БОЛБАЗЫН!

ВЕНА. (СЭТА-ның корр.). Хиросиманы американнарның бомбалаанындан бээр 37 чыл болганы-биле холбаштыр австри найысылалдың төвүнге ядролуг чепсекти дүжүрери дээш массалыг чыскаал болгаң. «82-ниң тайбың марыжының» түңнел хемчеглеринге үжеп ажыг чурттардан чыылган ийи муң хире тайбың талалакчылары аңаа киришкен.

Олар Венага элээн каш бөлүктеп чеде оерген. Чыскаалчыларның аразында — Стокгольм—Минск, Москва—Вена, Барыын Берлин—Вена аразының тайбың марштарының киржикчилери, ГФР, Великобритания, Италия, Грециядан, Европаның социалистиг чурттарындан, оон иштинде Совет Эвилелиниң, Азия чурттарының, Африканың болгаш Латин Американың дайынга удур организацияларының болгаш шимчээшкиннериниң төлээлекчилери бар.

Делегейниң дыка хөй дылдарының кырынга бижээн дараазында кыйгырыгларны болгаш транспарантыларны чыскаалганнар тудуп алгаш келгеннер: «Ядролуг дайын болбазын!», «Хиросиманың айыылын катаптатпас!», «Массалыг узуткаашкынның чепсээ чок болзун!», «Делегейни чаа тепеприн болдурбаалыңар!», «НАТО-нуң чаа ракеталар дугайында шиитпири — Европага кыжаныышкын-дыр!».

Чыскаалдың киржикчилери Хиросиманы болгаш Нагасакини америк ядролуг бомбалар-биле үрегдээнинден өлгенперниң тураскаалын сактып, ёзулал кылганнар.

Ядролуг чепсекти хоругдаары дээш Токиода боор турар делегей конференциязының киржикчилеринге кыйгырыгны чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Ында ук чыскаалдың киржикчилериниң Токио конференциязы-биле эп-сеткил каттыштырылыышкынын илерелип, кижи төрелгетен тайбың камгалаар демиселин улам күштелдирер дээрзинге илерелди илереткен.

Л. ВОЛНУХИН.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

СОФИЯ. Болгарияның автомобиль тургузукчулары «Средец-75» дээр чаа чүък автомобилиниң дуржулга хевириң оруктарга шенеп эгелээнниер. Ол машина бичии хемчээлдиг чүъктер сөөртүрүнге таарыштыр кылдынган.

ЛОНДОН. Хартапулда «Бритиш стил корпорешн» заводтарының 300 ажыг ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары Великобританияның 3 миллион чедир санаттының турар «артык кижилерниң» санынга каттыжып кирер. Компанияның баштаар чери ол бүдүрүлге черлерин чаартыр чүве деп чылдагаан-нап алгаш, хаап каантар деп турар.

БЕЙРУТ. Ливанның Кызыл крест болгаш Кызыл чартык ай ниитилели Барыын Бейруттуң хамаатты чурттакчыларын израиль шериглерниң араатанзыг ёзу-биле аажылап турарын соксадырынче делегейниң хөй-ниитизин кыйгырган.

Муң-муң тайбың чурттакчылар ол бажыңнарны израиль бомбаларының болгаш үгер-боо октарының каразы болбас боор деп идегээш, ливан найысылалдың күрүне албан черлеринде болгаш эмнелгелеринде хоргадап турарлар деп, кыйгырыгда чугаалап турар. Ынчалза-даа агрессор ол бажыңнарны дуптала, хүн-даа чокка боолап турарындан, оларның иштинге турган кижилер өлүп турар.

Барыын Бейруттуң квартал бүрүзүнге, кудумчу бүрүзүнге снарядтар болгаш бомбалар үзүк-соксаал чокка дүжүп турар. Ынчаарга эжелекчилерниң шериглери өлче эм-таңны болгаш аъш-чемни эрттирбейн турар. Ындыг араатанзыг үүлгедиишкиннерниң түңнелинде Барыын Бейруттуң чүс-чүс муң кижилеринге массалыг узуткаашкынның айыылы таваржып болур-дур деп кыйгырыгда демдеглээн.

НЬЮ-ЙОРК. Иллинойс эрге-чагыргазының чер-чер органнарынга соңгулдаларга кандидаттар депшидер талазы-биле АКШ-тың Компартиязының кампаниязы чедиишкинниг эртип турар. Коммунист Ричард Джиованони Чикагонуң районнарының бирээзинден штаттың хоойлу үндүрер хуралынга бүрүткедир эргени чедип алган. Джиованони деткиралының негедге бижиинге хоорайның 4 муң ажыг чурттакчылары ат салганнар, ол дээрге, АКШ-тың ийи кол буржуаз —демократтыг болгаш республиканчы партияларын төлээлевээн кандидаттың соңгулдага киржир эргени чедип алырда чыыр ужурлуг кижилериңден 1 муңга хөй-дүр.

ОТТАВА. Британ Колумбия можуда тудуг үлетпүрүнүң 50 муң ажылчыннары ажыл соксадыышкынын эгелээн. Оларга ук черниң 40 муң албан-хаакчылары болгаш 2 муң автобус чолаачылары база каттышканнар. Оон түңнелинде можунуң бүгү ажылчы чоннарының 7 хуузу ажыл соксадыышкыны-биле хаара туттунган.

Ажыл соксадыкчылары чуртта өртектер аартаашкынынга болгаш ажылдаар чер алыр магадылалдың кошкааньнга холбашкан ажыл төлевирин улгаттырарын негеп турарлар.

«ЕВРОПАГА ЯДРОЛУГ, РАКЕТАЛАР ТУРБАЗЫН!»

БОНН. «Крефельд кыйгырыының» эгелекчилери дараазында медеглелди кылган: «Атомнуг өлүм бистерниң шуптувуска кыжанып турар. Европага ядролуг кандыг-даа ракеталар турбазын!».

Чепсегленишкин болгаш дайын белеткелдери тайбыңны быжыглаарынга идигиг дээр бадыткаашкыннарның хоозун мегезин Ливанга удур Израильдиң агрессиязы сойгалап илереткен деп, ол документиде демдеглээн. Чепсектиң күжү-биле чаңгыс-даа чорулдааның шиитпирлээри чедип алдынмас деп түңнел бистерге, Германияның Федеративтиг Республиказының хамаатыларынга онза чугула ужурдузалыг «Першинг-2» америк ракеталарны болгаш чалгыныг ракеталарны 1983 чылда ГФР-ниң девискээринге нептередип эгелээр деп турар. ГФР-ниң девискээринге «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны чорудуп болур деп бодап бадыткап турар. Ынчалзажок «кызыгаарлаттынган» дээр ындыг ядролуг дайын Европага болгаш бүгү делегейге халаптыг болур ийик деп, медеглелде айыткан.

Ортумак ыраашылдың америк ракета-ядролуг чаа чепсээн ГФР-ниң девискээринге нептередир планга удур демиселди улам-на калбартырынче тайбың дээш демиселчилерни тайбыңның немец эвилели кыйгырган.

ГААГА. Эрге-чагыргада христиан-демократтыг партияның сураглыг төлээлекчилери — культура, дыштаныга болгаш хөй-нити ажылдарының министри Х. де Бур база парламент бөлүүнүң даргазы турган В. Аантьес медеглел кылган болгаш америк чалгыныг ракеталарны Голландияның девискээринге эккеп тургузары партияның программазынга чөрүшкек болур ийик деп айыткан. Чурттуң девискээринге америк ракеталарны эккеп тургузарынга сентябрьда парламент соңгулдаларының сөөлүнде тургустунар чазак чөпшээрежир болза, Голландияның чазаан деткиириндеп өйталаарын олар медеглээн.

(СЭТА).

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ДАМАСК. (СЭТА). Йемен Улус Демократтыг Республиканың Улусчу дээди хуралының президиумунуң даргазы Али Насер Мухаммед болгаш Йемен Араб Республиканың президентизи Али Абдалла Салех олар Дамаск хоорайга барып чораан. Дамаскының делегей аэропортунга аалчыларны Сирияның президентизи Хафез Асад уткаан.

Ол удуртукчуларның аразынга чугаалажыышкыннар Сирияның найысылалынга болган.

БИЖИК БИЛБЕСТЕР

КАИР. (СЭТА). Египетте шуут үжүк-бижик билбес кижилериниң саны 15,1 млн. чедип турар. Каирде планнаашкынның национал институдунуң чоокта чаа чоруткан шинчилел ажылының түңнелинде ындыг саннар тодараттынган. Шинчилел ажылдарын кылганнарның бодап турары-биле алырга, Египеттиң чурттакчыларының 23,8 хуузу боор турар 10-дан 15 хар иштинде уругларның аразында бижик билбестерниң санының хөйү онза дувүрээзинни болдуруп турар.

НОГАА АЙМААН ЭЛБЕКШИДЕР ДЭЭШ

Дүъш эрткелек чорда, бригада төвүнден ногаа довураа чымчадыр херекселдерлиг бөлүк-бөлүк ажылчыннар шөлче шууржупкан. Олар удаваанда быжыглаан участоктарынга бир демниг ажылдап кирипкеннер.

— Зинаида Лаврентьевна бригада төвүнде. Бөгүн ажылчыннарның нарядын кылып турар — деп, дуржулгалыг ногаажы Үйнук Донгак чугаалады.

Бригада төвүнде бичии бажың бар. Анаа ажылчыннар дүъштевишаан, чапсарлап, дыштаныр. Хурал-суглааны-даа анаа эрттирер. Ол бажыңга кээривиске, бригадир самбын каккан, чай чок ажылдаан ор.

— Суггат бергедеп тур. Чаашкыннадырып суггарар ийи агрегадывыстың кайызыдаа бөгүн ажылдавады. Чежедаа септеп-селээн. Үрелип-ле турар. Каан хүннерде хүнзедир суггарар ужурлуг. Ам Арыг-Бажы салбырындан кезектер сураглаанмас болза, хоржок-тур — деп, З. Толмачёва хомудавышаан, теплицаларже углуг базыпты.

Теплицаларда олурткан помидорларның, огурецтерниң өзүмнери деп-дески. Кайы-даа чалчыгаштарда ногааларның өзүмнериниң сарыг чечектери саглаар. Чамдыктары чемиштерин бере берген. Оларны Ыйма-Серен Чалзып биле Намдак Үйнук кочаалдарга суг дажыглап суггарган турлар. Шынап-ла суггарылгазын чогуур өйүнде чорутпас болза, изиг хүнде кадып болур. Чааты бугазындан баткан дамырак кара суг эвес болза, байдал берге. Ол ийи ногаажының ажылы шынарлыг. Бок үнүштер арыглаттынган. Өзүмнер сергек, бүрүлер чырык ногаан кестүр.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга хүлээп алган Аъш-чем программазында чимис-ногаа продукциязын болгаш картофельди бүдүрерин улам көвүдедиринче онза сагышты салган. Бригаданың кежигүннери Аъш-чем программазы-биле ханы таныжкан. Оон сорулгаларын ажылхерекке боттандырарын ногаажылар шиитпирлээн. Огород шөлү ниитизи-биле 50 гектар. Оон 32 гектарын капуста өзүмнери ээлээн. Бо чылын гектардан-на ортумаа-биле 144 центнер дүжүт алыр планныг. Чазын чемишчилилгени чогуур өйүнде чорутткан. Ынчангаш өзүмнер багай эвес. Ылангыя капустаның үнүп чыдары чаагай. Чемижи борбакталып эгелээн.

Чааты бугазының оң талазында дөрт-булуңчук шөл бар. Ында Үйнук Донгак биле Шура Табаккайның удурткан звенолары ажылын доозар четкен тур. Ол шөлде редиска, согуна колдады тараан. Бичежек дурт-сынныг, чазык, чугаакыр кижи өөрүнүң аразындан:

— Эрткен неделяда долу чагган. Ол хенертен болган. Бөгүн арыглап алган помидор, огурецтеривистиң бүрүлерин самдарартыр шаап каан. Ам эрткен чылгы дег, дүжүт албас боор бис—деп, хараадады. Ол ажылчынның адын Серенмаа Төтпес-оол дээр. Звенода мурнакчы, совхозта дуржулгалыг ногаажыларның бирээзи. Сурун Намдараа, Дензинмаа Достай-оол, Люба Суунак олар ажылдап турда, тура дүшпес. Өөреникчилер Юрий Кара-Сал, Рубина Быштак-оол, Шончалай Намдак, Галя Билдей-оол, Роза Донгак оларның ажылга эрестиин угбалары мактап турдулар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тереңтиг ужуражыр дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжы күш-ажылчы коллективтерде калбарган. Оларның-биле бир демей, ногаажыларның сес звенозунда ындыг маргылдаа база чорул турар. Татьяна Ондар (Хайыракан), Кара-кыс Биче-кыс (Ийи-Тал), Үйнук Донгак (Бөк-Чыраа) оларның удурткан звенолары мурнакчыларының одуруунда. Бо чылын ногаа рассадаларын олуртурундан эгелээш, бөгүн аштаарынга чедир кижи күжү четчир болганын Зинаида Лаврентьевна өөрүп чугаалап орду. Бо хүннерде бок үнүштерниң ийиги аштаалгазын доозупкан. Улаштыр Хайыракан, Арыг-Бажы девискээринде тараан картофельдиң довураан чымчадып, бок үнүштерни арыглап эгелээн.

Чурттакчы чоннуң дузалал ажыл-агыйларын чорударының талазы-биле Зинаида Лаврентьевна чамдык хемчеглерни ап турар. Бо чазын ногаа бригадазының кежигүннеринге картофель болгаш өске-даа ногаалар тарыыр шөлдерни тускайлап берген. Черле ынчаш, бригадирниң чоннуң амыдыралы дээш сагыш човангырын звено удуртукчузу Үйнук Дамдыновна сеткилинден чугаалап орар. Өреге бүрүзү огородтан аңгыда, инек, хаван, дагааны азырап турар.

«Улуг-Хая» совхозтуң ногаажылары бар арга-курлавырларны мөөннеп тургаш, элбек дүжүттү алырын, салдынган сорулгазын ажыл-ишке чедимчелиг боттандырарын хүлээнген, хей-аъттыг ажылдап турар.

С. ЧООДУ.

Улуг-Хем район.

МИЛЛИОН-МИЛЛИОН АЖЫЛ ЧОКТАР

ВАШИНГТОН. СЭТА-ның корр. В. Леганцевтиң дамчытканы: Каттышкан Штаттарда ажыл чок кижилерниң саны улам-на көвүдээн болгаш хөлезиленир ажыл күжүнүң ниити санының 9,8 хуузу четкен. Ол дугайын АКШ-тың күш-ажыл министерствозу дыңнаткан. Ажыл чок кижилерниң саны хары утда 360 муң чедир өскен болгаш 10,8 млн. кижи апарган.

Ынчалза-даа албан ёзузунуң статистиказының ол кагчаар-даа аажок хөй саннары безин АКШ-тың күш-ажыл рыногунда херек кырында байдалды долузу-биле көргүспейн турар. Ында боттарының күжүн үндүрер чер тып чадашкан, күш-ажыл биржаларынга бүрүткетпестей берген ам-даа 1,5 миллион кижини айытпайн турар. Оон аңгыда 5,5 миллион кижи долу эвес ажыл хүнү-биле ажылдап турар.

Чуртта ажылдап массалыг үндүрүүшкүн ажылчы чоннарның бүгү кезектерин хаара тудуп турар. Эң берге байдалда негр аныяктар таваржып турар болгаш оларның ажыл чок чорууның деңнели барык 50 хуу чедип турар. Улуг назылыг негр чурттакчылар арaзында ол сан июль айда 18,5 хуу бооп турган.

Бир чыл мурнунда америк улуска «буянныг-чаагай болгаш чечектелиишкинниг чоруктуг» бар-ла шаа-биле аазаан Рейганның администрациязының экономиктиг политиказының долузу-биле буурап дүшкенниниң дугайын күш-ажыл министерствозунуң парлаан сан-түңнери херечилеп турар.

ЛОНДОН. Великобританияның ажылчын күжүнүң айтырыгларының талазы-биле комиссиязының бижээн илеткели англи экономиканың келир үезиниң өөрүүр чүве чогун бадыткап турар. Бир эвес ажыл чок чоруктуң амгы үедеги үш миллион кижи деңнели чоокку чылдарда хевээр артар болза, «бир чыл ажыг үеде ажылдавааан ажыл чоктарның саны ажыл чоктарның ниити санының 35-40, харын чамдык саназашкыннар-биле алырга, 50 чедир хуузу болу бээр» деп комиссияның илеткелинде демдеглээн.

25 хар чедир аныяк назылыг кижилер ортузунда ажыл чоктарның саны дүрген көвүдеп турар. Ам безин ындыг назы-харлыг бир миллион ажыг кижи боттарының күжүн болгаш арга-мергежилин үндүрүп, ажыглаар чер тыппастааннар.

Соңгу Ирландияда ажыл чок чорук ол можунуң ажылдап шыдаар чонунуң 21 хуузун хаара тудуп турар. Үлетпүрге экономиктиг анализтерни кылып турар «Куперс энд Лайорэнд» дээр компанияның илеткелинде ол саннарны көргүскен.

ОТТАВА. Канадада ажыл чоктарның саны 1 млн. 386 муң кижи чедип, ниити ажыл күжүнүң 11,8 хуузу боор турарын Канаданың статистика бюрозу дыңнаткан. Ажыл тыппастап, шуут чөгенгеш, күш-ажыл биржазынга бүрүткетпестей берген ам-даа 130 муң кижини ында парлаан тускай түңнелдерде киирбээн. ЮПИ агентилелдиң демдеглээни-биле алырга, Канадада ажыл чокталыышкынның амгы деңнели эрткен чылдыындан 66 хуу улгаткан боор турар.

БАРЫЫН БЕРЛИН. Эрткен айда Барыын Берлинниң үлетпүр ээлери барык 12 муң кижини кудумчуже үндүр октаан. Олар амгы үеде 66 муң кижи чедип турар ажыл чоктарга каттышканнар. Ол дээрге, Барыын Берлинниң ажылдаар чонунуң 8,2 хуузу-дур. Ажыл чок чорук аныяктар ортузунда онза хөй боор турар. Эрткен чылдыы-биле деңнээрге, 20 хардан аныяк оолдар, кыстардан ажыл чоктарның саны 62 хуу ажып турар. Бо чылын школа доосган 3.400 аныяк кижилер ам-даа ажыл тып чадажып турар.

(СЭТА).

Янзы-бүрү медээлер

ТҮҢНЕЛ СЛЁТ

Дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның черлери-биле комсомолчуларның база аныяктарның Бүгү-эвилел походунуң киржикчилериниң түңнел слёду чоокта чаа Бай-Хаакка болуп эрткен.

Республиканың бүгү районнарындан бирээзи-ле чээрби кижи киржикчилиг командалар аңаа киришкен. Оларның аразында Ада-чурттуң Улуг дайынының болгаш күш-ажылының хоочуннары база бар.

Походтуң киржикчилери эгезинде бөт-тывынгыр уран чүүлдүң конкурузун, чыскаалып алгаш ырылар көрүлдезин эрттирген. Хамааты камгалалының, шериг-патриотчу оюннарының «даалгаларының» талазы-биле эстафеталар болгулаан. Командалар аайы-биле бирги черни Таңды районуң, ийигизин — «Алдан-Маадыр» совхозтуң, үшкүзүн Бай-Тайга районуң алган. Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле слёттуң киржикчилериниң ужуражышкыннарын организастаан.

ГТО-нуң нормаларын дужаарынга болгаш тыва хүрешке маргылдаалар база солун болуп эрткен.

Ыры-хөгжүмнүң «Пограничник» ансамбли слёттуң киржикчилеринге утка-шынарлыг концерти көргүскен.

Слёт ийи дугаар хүнүнде пайыралдың одаан ажытканы-биле доозулган.

(БИСТИҢ КОРР).

ХАРЫСАЛГАЛЫГ, СЕРЕМЧИЛЕЛДИГ

Сут-Хөл лесничествозунуң коллективи юбилейлиг чылда демниг ажылдап келген. Лесничий Алдынай Анзатович Ховалыгның болгаш арга-ыяш культураларының техник-садоводу Чалбак-оол Баирович Ооржактың ажылы бо хүннерде чайгыс чок.

Арга-арыгда өрт айызылы улгатканындан улам-на харысалгалыг, серемчилелдиг болуру негеттинер. Оон аңгыда лесничество Хемчик хемниң унунда чыжырганы тарып олуртуп, плантацияларны калбарткан. Тарып олуртуру дээрге чүгле ажылдың эгези—а ону ажаап, өстүрери эң-не харысалгалыг ажыл дээрзин арга-арыг ажылдакчылары ыяк билир.

ЧУРУКТА: лесничий А. А. Ховалыг.

А. ЗИМНИЙНИҢ фотозу.

РИГАГА БАРБАЗА-ДАА...

Таллинниң трикотаж кылыр «Марат» каттыжышкынының киностудиязының Ригада өөрүнүң чагыын ёзугаар тырттырган документалдыг фильминге аргыкчы Нина Корюстуң ажылын көргүскен.

Ук ажылчын Ригага барбаан-даа болза, ооң ажылдан турары-биле Риганың «Марат» деп трикотаж каттыжышкынының аргыкчылары таныжып алган. Ооң өөренген дуржулгазы-биле латвии постаавычылар продукция бүдүрүлгезин өстүрүп, дериг-херекселдериниң хандырылга зоназын калбартканнар.

(СЭТА).

МАССАЛЫЫ—ЭҢ КОЛ ЧҮҮЛ ОЛ

Спорттуң массалыг чорууну хөгжүдер талазы-биле Россия Федерациязынга тывылган хөй-хөй эгелээшкиннер өске республикаларда нептереп эгелээн. РСФСР-ниң күш-культуржуларының чедиишкиннери дыка көскү: 40 миллион ажыг кижи спорт-биле быжыг харылзаалыг, оларның 13,7 миллиону ГТО-нуң хөрек демдектериниң эдилекчилери.

— Ындыг-даа болза, республиканың чурттакчы бүрүзү күш-культура болгаш спортче хаара туттунзун дээш бүгү чүүлдерни ам-даа кылып шыдавааапывыс хомуданчыг — деп, РСФСР-ниң Спорткомитединиң даргазы В. Смирнов СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. — Ону чедип алырда шиитпирлээр ужурлуг сорулгаларны СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң сентябрьда үндүргени «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун улам ыңай көдүрер дугайында» доктаалында тодаргай айыткан.

Күш-культуржу хемчеглер кижи бүрүзүнге чедингири-биле, массалыы-биле, улусту хаара тудуп шыдаары-биле болгаш чаражы-биле онзаланыр ужурлуг. Ындыг ажылды чорударга спорт-биле холбашкан кижилерге-даа, баштайгы базымны кылып чорууурларга-даа ажыктыг.

Томск областа «Сибирьжи кижи дээрге, хаакчы кижидир» деп чечен сөстүг кыйгырыгның адаа-биле эрткен маргылдааны чижек кылдыр көрээлинер. Хаак спорту чүгле массалыг эвес, бүгү-ниитиниң болзун дээш ында бүгү-ле чүүлдерни партия организацияларының удуртулгазы-биле кылып турар. Партияның Томск обкомунуң доктаалын ёзугаар ындыг программаны беш чыл бурнгаар тодараткан. Ону амыдыралга херек кырында канчаар боттандырып турарын карак-биле көрүп турар бис. Чыл санында-ла омак-сергек чорук болгаш кадыкшыл дээш хаак походунче аңгы-аңгы хар-назылыг, янзы-бүрү мергежилдиг чүс-чүс муң кижилер үнүп турарлар.

Башкирияда «Салаваттың хаак оруу», Мурманск областа «Соңгу чүктүң байырлалы», Архангельск обласда «Беломорнуң оюннары», Карелияда «Онеганың старттары», Алтай крайда чиик атлетиканың «Спорттуң даңгыназы» маргылдаалар, Тула, Волгоград, Горький, Белгород, Ростов областарда Совет Эвилелиниң Маадырларының болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларының шаңналдары дээш ужуражылгалар улам нептереп бар чыдар.

Ындыг маргылдааларның үре-түңнелдери Россияның күш-культуржуларының чоокта чаа болуп эрткилээн ужуражылгаларынга массалыг киржилге бадыткаан. ГТО неделязының старттарынга 13 миллион кижи киришкен, эжиндирикчиниң Бүгү-эвилел хүнүнге 10 миллион спортчу хаара туттунган.

Бо саннар дээрге, күш-культура болгаш спорт талазы-биле ажылдың кол үнелели эвес болгай. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруун эвээжедиринге күш-культура болгаш спорт улуг рольду ойнаар дээрзин дыка хөй бүдүрүлгелерниң удуртукчулары шын санап турар. Чижээ, Кемерово хоорайның «Азот» бүдүрүлге каттыжышкынында күш-культура ажылының чаңгыс аай системазы тургустунган. Кичээлдерниң болгаш маргылдааларның хөй кезии хоорай кыдыында, бүдүрүлгениң бодундан ырак эвесте баазаларда эртип турар. Ында үш ажылчынның ийизи-ле спорт-биле холбашкан, ажылчыннарның сезен хире хуузу спортчу маргылдааларга доктаамал киржип турар. Ооң түңнелинде заводтуң ишчилериниң кадыкшылы дыка экижээн. Ажылчын үениң чидириг 23 хуу кызырылган, ол чорук 24 миллион рубльди камнап алыр арганы берген.

Ындыг бүдүрүлгелерниң дуржулгазы шоолуг нептеревейн турары хомуданчыг. Оңгу беш чылдың түңнелдеринден алгаш көөрге, бүдүрүлгелерниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының хөй кезииниң күш-дамыр белеткели хүннүң негелделеринге дүүшпейн турар. Дыка хөй бүдүрүлгелер болгаш организациялар күш-культураның болгаш спорттуң хемчеглерин экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планнарынче, коллективтиг керээлерже чүгле өй-өйде киирип турар.

Бо четпестерни чайладырынга Челябинскиниң, Свердловскиниң, Новосибирскиниң үлетпүр бүдүрүлгелериниң күш-культура коллективтериниң дуржулгазы улуг идигжиг болур деп бодаар мен. Оларда «ГТО-нуң өнүүктериниң неги», «Хаакка эң-не ынактар неги» дээн маргылдаалар дыка хөй аныяктарны боттарынче хаара тудкан.

Спорттуң бүгү улуска билдингир болгаш кижи бүрүзүнүң киржиринге аар эвес хевирлери —эжиндириишкинге, чадаг-тергеге, шой көдүрериге, хаакка, чиик атлетика чарыжынга массалыг маргылдааларны 1982-1983 чылдарда эрттирер дугайында РСФСР-ниң Спорткомитединиң болгаш профэвилелдерниң эки тура спорт ниитилелдериниң Бүгү-эвилел чөвүлелиниң сапалын спорт ажылынга удуртулга болдурары эргежок чугула. Шой көдүрер мөгелерниң «Российнуң пачыннары» деп массалыг конкурузу солун болуру чугаажок. Ооң түңнел маргылдаалары кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнү—октябрь 10-га чедир болур болгаш кедээниң ишчилеринге алдар болдурган байырлал болур.

Кедээниң күш-культура коллективтеринге дузалажыры-биле база кадыкшылга ужур-дузалыг массалыг маргылдааларны эрттиржири-биле Спорткомитет специалистерниң болгаш тренерлерниң бөлүктерин кедээже аъткарган. Күш-культураның дээди өөредилге черлериниң болгаш техникумнарының 250 доозукчуларын бо чылын РСФСР-ниң кара хөрзүнүнүг эвес зоналарынче хуваага. Кедээ черлерге бичии-бичии олимпиадалар эрттирер дугайында Омск областың болгаш Алтай крайның күш-культура организацияларының эгелээшкинин деткиир болза эки деп бодаар мен.

Спортчуларның санын көвүдедиринге эң чугула быра — чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле күш-культураны болгаш спортту сайзырадыры болур дээрзи кымга-даа билдингир. Ындыг ажыл Пенза, Тольятти, Волгоград, Горький болгаш өске-даа хоорайларда эки тургустунган-даа болза, ниитизи-биле республикада чуртталга-коммуналдың үш организациязының чүгле чаңгызында спортчу клубтар тургустунган. Культураның дыка хөй паркарында спорттуң бөдүүн шөлчүгештери безин чок болуп турар. Хоорайларның болгаш ажылчын суурларының чурттакчылыг кварталдарынга спортчу тудугларны ылап кылыр дугайында ССРЭ-ниң Күртудуунуң доктааткан дүрүмнерин хажыдар чоруктар ам-даа хөй.

Эки чүүлдерни база манаа демдеглээр апаар. Чоокта чаа РСФСР-ниң Спорткомитеди республиканың Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозу болгаш профэвилелдерниң эки тура спорт ниитилелдериниң Бүгү-эвилел чөвүлели-биле кады чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле спортту болгаш күш-культураны улам ыңай сайзыраңгайжыдар талазы-биле документиниң хүлээп алган, ында ажыктыг болгаш тодаргай дыка хөй хемчеглерни ажылдап кылган. Ындыг ажылды оң бирги беш чылда эң эки кылдыр организастаар талазы-биле республиканың көрүлде-конкузун база чарлаан.

Уругларны спортче хаара тударынче кичээнгейни кошкатпайн турар бис, ону сайзыраңгайжыдар талазы-биле ажыл чылдан чылче экижип турар. Уругларның болгаш элээдилерниң аразынга маргылдааларының системазы доктааттынган, ниити билиг школаларынга күш-дамыр кижизидилгезин эки тургусканы дээш көрүлде-конкурстар үргүлчү болуп турар. Ындыг-даа болза, күш-культураның неделяда көрдүнген ийи кичээли школачыларны спортка хандыкшыдар талазы-биле эки түңнелдерни бербейн турар. Секцияларга кичээлдер, массалыг маргылдааларга киржилге манаа кол рольду ойнаар ужурлуг. Бо хүннерде, чайгы дыштанылгаларның кидин түлүк үезинде безин пионер лагерьлеринде ол айтырыгже шоолуг кичээнгей салдынмайн турар.

— Республиканың чонунуң күш-дамыр кижизидилгезиниң талазы-биле айтырыг ам-даа чедир шиитпирлеттинмээн болзажок, ону чоокку үеде туюлунга чедиреринге бүзүрээр бис—деп, В. Смирнов түңнелинде чугаалаан. —Күш-культураны болгаш спортту массалыг болдурары —чоннуң кадыкшылын быжыглаарынга улуг идиглиг болгай, ынчангаш партия, совет, ажыл-агый организацияларының, профэвилелдиң болгаш комсомолдуң кичээнгейиниң төвүнге ол турар ужурлуг. Шупту демнежип алыр болза, кандыг-даа үүлени бүдүрүп болур.

КИЖИНИҢ НҮҮРҮНҮҢ ДУГАЙЫНДА

Профессор, кезер эмчи Ф. Г. Угловтуң «Чон аразында кижи» деп номун кижи бүрүзү номчаан. Тываның ном үндүрер чериниң ол номну четчири-биле парлап, номчукчуга бараалгатканынга болгаш орус дылдан тывазынче очулдурган С. С. Пюрбюнуң чедимчелиг эки ажылдааны Самагалдай суурнуң номчукчуларының номчулга конференциязынга демдеглеп, өөрүп четтиргенин илередип турганнар.

Солуннардан номчууурга кандыг бир черге ындыг номга номчулга конференциязы эрткен дээш оон ыңай солун чүнү-даа биживээн болур. Ол черле хомуданчыг. Библиотека ажылдакчылары номчулга конференцияларын удаа-дараа белеткеп, чоннуң калбак чугаалажыышкынынга киирип турар бис. Ынчангаш конференция эрттирериниң белеткелиниң үезинде солуннарны номчуп, өске черлерге ол номга конференцияның кандыг байдалга эрткен, номчукчуларның кандыг айтырыгларны көдүрүп, кандыг саңал-оналдыг болганы эргежок билип алыксанчыг. Ындыг материалдарны аргалыг-ла болза, чыып, ажылывыска ажыглаксаар иийк бис.

Профессор Ф. Г. Угловтуң номунга социалистиг ниитилелде кижилер аразынга харылзааларының үнер дестерин көргүзүп, арын-нүүр, аталдар, хүлээлге, буянныг чорук, Төрээн чуртка ынакшыл дугайында онзалап айтып турар. Ажырымчы байдал, арагалаар, таакпылаар, хулиганнаар чоруктарны автор номунда килеңнээшкин-биле сойгалап турар. Ону номчаан аныяк кижиниң кадыынга, ажыктыг чурттаарынга, күш-ажыл кылып, аас-кежиктиг болурунга эргежок чугула шынарларны алырынга кижизидикчи улуг ужур-дузалыг ном.

Конференция мурнунда белеткел ажылын чоруткан бис. «Совет күрүне ажылчы чоннарның кадыкшылының камгалалында», «Ажы-төл болгаш арагалаар чорук», «Чугула темага чугаа» деп дончу беседаларны организацияларга, библиотекага кылгылаан бис. Конференцияга «Кадыкшыл—чоннуң байлаа» деп ном делгелгезин кылып, темага хамаарыштыр үлегер домактарны, мерген сөстерни бижээш көскү черлерге аскан. Номнуң авторунуң автобиографиязын библиотека ажылдакчызы Ч. Адыг-оол чыылганнарга таныштырган.

Номну сайгарып чугаалажырынга 6 айтырыгны тургускан. Аңаа шупту 19 кижи саналдаан.

Самагалдай ортумак школазының директору А. Лопсан кижизидилгеге ада-иениң ролюнуң дугайында чугаалаан. Уругларны бичиизинден канчаар кижизидерил, олар ындыг болур. Чижээ, номда аныяк эмчи Юрий Нахватовтуң кижизиттиниң келгенин-даа көөрге авазының шын эвес кижизиткенинден илдең. Ол улуургак, бодун өрү көрдүнер, өскелерни хүндүлеп билбес, чүгле бодун бодаар кижи. Трамвайга чоруп органы бичии Юра улуг кижиге олудун хостап бээрге (чүге дизе башкылары ынчаар өөредип турган) авазы «Ажырбас, ол улуг кижи тургай-ла, сени бичии кижиин ужур идиптип болур» деп чугаалаан. Эжинден оналга айтырып алыр дээрге авазы ынатпас «Ол чүү дээриң ол? Ынчап бодуң кулу көрдүнерге кайын боор. Сен оон мелегей кижи сен бе?» деп кончуур. Ынчангаш Юрий Нахватовтуң мөдерелинге бичиизинден-не өскелерден артык мен деп бодал ханы-биле каттыжып, алызында барып ооң характериниң кол шынары апарган. Ада-иелер бо номну катап-катап номчуп, уругларымны шын кижизидип чоруур мен бе дээрзин бодап, номдан эки ажыктыг чүүлдү алыр боор деп идегээр мен, —дээн.

Ном дөрт эгеге чарылган:

1. Авыяастыг, чашпаа чорук. 2. Өг-бүле, ынакшыл. 3. Арагалаары. 4. Таакпылаары. Ооң бирги эгезинге Тес-Хем районунуң күүскомунуң социал хандырылга килдизиниң эргелекчизи С. Адыг-оол доктааган. Авыяастыг, чашпаа чорукту номда кончуг шын сойгалаан. Чашпаалап чоруурлар бистерниң аравыста-даа бар. Номда мынчаар бижээн: «Бодунуң ажылдакчыларының мурнунга арга чадаарда бажын сөгаш кылыр, а начальниктиң соонче ырбайтып-ла каар кижилерни чамдыкта көргүлээр болдур бис ийин».

Бистиң аравыста ындыг кижилер чок эвес. Кандыг-бир ховар бараан келгенде садыгжыларга чыпшыланайаар, оларга «суй-белек» сунгулаар. Азы ажы-төлүн ясли, садка тургузуп алыр дээнде ол уругдар албан черлериниң эргелекчилеринге, ужа, төш салып база-ла белек бээр дээш оон даа өске чижектерни ол номдап-даа, амыдыралдан-даа хөйнү киирген.

— Кижиге «Четтирдим», «Экии» дээн ышкаш сөстерни чугаалаарга кижи сеткили өөрүүр—деп, эмчи К. Самбуу саналын эгелээн. Кандыг-бир чүүлдү чедип алыр, азы өөрээн сеткилин илередирде ылап-ла белек-селектиг, ужа-төш салып боттарывыс-ла боттандырып чанчыгып турарывыс эң четпес чорук-тур деп, ол чугаалаан.

Номчулга конференциязынга амыдырал-биле холбаалыг ындыг саналдар хөй болган. Мындыг конференцияларга номчукчуларның саналдарын тус чериниң партия, совет, хөй-нииты организациялары кичээнгейге ап турар.

С. ШОЙДУП.

Тес-Хем районнуң төптүттүнген библиотека системазының директору.

ИШКЭЭРЛЕП ЭГЕЛЭЭН

Каа-Хем районнуң «Енисей» совхозунуң аныяк бода мал кадарчызы Маңнаар-оол Адыя июнь айның ортан үезинде Бай-Сүттүң одар-белчиирлиг девискээринге көжүп келген. Удаваанда Бай-Сүттүң хоочун чурттакчылары, аңчылар бо девискээрде адыг истерин көөүдел, мырыңай суурга чоокшулап кээп турарын чонга, чоок-кавының малчыннарынга дыңнатканнар.

Июль айның эгезинде Бай-Сүтте тускай интернаттың хоочун ажылчыны, кедээ Советтиң депутады, коммунист Биче-оол Салчак сиген кезер шөлдерни хынап, кажандан эгелеп кезилдеже кирерин билип алыры-биле интернаттың дирекциязындан даалганы алгаш, тайгаже чадаг үнүпкен.

Ийи километр безин четпейн чораш бирги шөлге келгеш шинчилеп, бо чылын сиген эки үнгенин магадап, ам дораан-даа болза кезилдеже кирип болурун түңнээн. Шөлдүң бир талазынче кылаштааш, чоогунда бичии өзенче көрүптерге, каш-ла чүс метр черде адыг бир чудукту аңдарган, кижини безин эскербейн чай чок ажылдаан турган.

Биче-оол Салчак бичии-даа сезиг алыспайн, дедир чаныпкан. Чоруп ора суурнуң үстүкү бажыңындан үш чүс хире метр черге адыг истерин база эскерген.

Июль 14-тен 15-че дүнезинде ол адыг Адыяның кажаада инектеринден бир жолдурганы алгаш, кажаадан ырак эвес черге шыгжаан болган.

Маңнаар-оол Адыя совхозта малчын болурундан аңгыда, ол дуржулгалыг аңчы. Бо удаада ол кадарып, караактап орган малын «оорлаан» «халыраканны» даглаар деп шиитпирлеп алган.

Болган таварылганы совхозтуң удуртукчуларынга дыңнадып кааш, Бай-Сүттүң аңчызы Хорлу Самбажык-биле дугуржуп алгаш, ол-ла кежээ адыгның келги дег черинге манап эгелээннер.

Адыг-даа келген. Ону дораан даялааш, иштин уштуп каапкаш көөрге, иштинде сигенден өске чүү-даа чок, аштааны аргажок адыг болган.

Моон алгаш көөрге, бо чылын тайганың кат-чимизи ховар болганы-биле адыглар ишкээрлеп, оруунга таварышканы дириг амытанга айыыл чедирип эгелей бергени билдингир-дир. Ынчангаш черле бо совхозтуң эвес, а республиканың бүгү малчыннары, чурттакчы чону улуг серемчилелдиг болурун күзээр мен.

К. ТАС-ООЛ.

В КАРА-САЛДЫҢ «Тарып алгап чечектерим таанда чараш, саглаң-саглаң» деп фотоэтюду.

Таджик ССР-ниң «ВИА» «Парвин» ансамблиниң концерти август 15-те Күрүнениң хөгжүм-шии театрынга болур.

Ансамбльдиң удуртукчузу Бүгү-эвилел фестивалының лауреады, композитор Шодмон Плоди.

Ансамбльдиң программазында: совет болгаш даштыкы композиторларның чогаалдары, улусчу музыканың хевирлери кирген.

Концерт 17.00 болгаш 19.00 шактарда болур.

Билетти театрның кассазында садып турар.

Балгазынның кедээ профессионал-техниктиг № 2 училищезиниң Деспижек Докпак-ооловнч Кара-Салдын адыынга тывысканы тракторист-машинистиң А сериялыг № 874301 шынзылгазының читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

АГААР

Республикага бөгүн кежүп турар булуттаар, чамдык черлерге кезек чаъстаар, дуңмурээр. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 22—27, чамдык черлерге 14—19 градус чылыыр.

Кызылга кежүп турар булуттаар, чагбас. Агаар дүне 12—14, хүндүс 25—27 градус чылыыр.

АВГУСТ 13-ТЕН 15-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Документалдыг фильмнер программазы: «Бирги раңгының командармы», «Меңээ дегбе», «№ 13 шүүргедекчи». 9.50 — Балеттиң аныяк артистериниң концерти. 10.20 — «Эриктер» Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 7-ги серия. 11.25—Телемедээлер. 11.30 — 15.15 — Чапсар. 15.15 —«Хоойлу билир сен бе?». 15.45 — К. Стеценко (скрипка) ойнаар. 16.15—«Чашпалыдан укталган». В. Крапивин. 16.55 — Мультфильм. 17.05 — 17.20 — Чапсар. 17.20 — «Кадыда — найыралдыг өг-бүле» 17.45— «Шыдыраа школазы». 18.15— Москва болгаш москвачылар. 18.45 —Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00— Телемедээлер. 19.15—«Азия тову». Информация-публицистиг программа. 19.45 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.50 — «Үш хүн бодаңып алыр». Уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 1-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Үш хүн бодаңып алыр» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 2-ги серия. 22.40 — «Кежээки концерт». Ленинградтан дамчыдылга. 23.00—Бөгүн делегейде. 23.15—01.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Тбилиси) — ЦСКА. Тбилисиден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Ортулукту бодунга ап шыдавас сен». Уран-чечен телефильм. 13.05— Англи дыл. 13.35— «Алдын шишкииш». Музыкалыг тоол. 14.05 — Орус чугаа. 14.35— «Карпаттар кырында чаңгылапкан ыры». 15.05 — «Кызыл ном» чүнүң дугайын чугаалаапыл?». 15.35 — Документалдыг телефильм. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.25— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.25—«Сылдысчыгаш» Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.00— Л. Минкус. «Пахита» балеттен Дивертисмент. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.50 — «Ажыы —миллиардтар». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Фиктиң солун ужуралдары». Мультфильм. 20.15 — «Арыг иштинде агропехтер». Документалдыг фильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.20 —Останкинонуң концерт студиязынга ССРЭ-ниң улустуң артизи Г. Товстоногов-биле ужуражылга.

АВГУСТ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Бир эвес кадык болуксазыңза (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.00 — Документалдыг фильмнер программазы: «Холбажыышкын», «Чер кырында болгаш дээрде». 9.40 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. Кыргыс ССР-ниң улусчу танцының Күрүне ансамблиниң концерти. 11.10 — «Эки бараанаарны хойнү». 11.40— ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Биешу совет композиторларының ырыларын күүседир. 11.50 — «Спортлотонуң» 33-кү тиражы. 12.00 — «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуву. 16-гы агаар армиязының хоочуннары. 13.25 — «Индия бистиң өңнүүвүс». Индияның хамаарышпас чоруун чарлаашындан бээр 35 чылынга уткуштур документалдыг фильм. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Мартин 13». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 16.00 — Бөгүн—Күш-культуржунуң хүнү». ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң даргазы С. П. Павловтуң чугаазы. 16.10— Бүгүдеге стадион. 16.40 — Политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.10—17.25—Чапсар. 17.25— «Билдингир-даа болза, бүдүрепчиг эвес». 18.25 —«Бироо, ийи—дем-биле». Мультфильм. 18.35 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 19.05 — «Спорт мээң ынакшааным». Концерт. 19.55 — Москваның В. Маяковский аттыг үлегерлиг театрының «Тереелдер» деп фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүү. 22.25—23.25 —«Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнери». «Ш. Азнавур (Франция) ырлаар». Ооң соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— «Музыкалыг киоск». 14.50 — Күш-культуржунуң хүнүнге тавараштыр документалдыг фильмнер программазы: «Бүгүдеге болгаш кижи бүрүзүнге спорт», «Изиг асфальт», «Мерөедеп 20 айтырыгаар». 15.50 — Воронежтиң опера болгаш балет театрының ыраажызы РСФСР-ниң алдарлыг артизи Л. Кондратенко ырлаар. 16.20 — «Чиик суг». Уран-чечен телефильм. 17.30— Кемеровонуң телестудиязының программазы. 18.25—Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң дончу памдарывыс». 36-гы фильм—«1952-ги чыл». 19.15— Делегей болуушкуннарының дончулалы. 19.30 — «Ужуксап тур мен». Документалдыг телефильм. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Гуслилер—куулар». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— Бүгү-россия конкурузунуң лауреады А. Фраучи (гитара) ойнаар. 22.00 — 23.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Шахтёр».

АВГУСТ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядкаже, чыскаалып үн». 8.55—«Делегейниң улустарының уран чогаадылгазы». (Индия). 9.25 — «Ак хаялар чанында хоорай» деп документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 9.40— «Оттурукчу». 10.10 —«Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!». 11.10 — «Кадыкшылга». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.55 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.25 — «Кедээниң шагы». 13.25 — «Ындыкы станцияга дужер мен» деп документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 14.00— «Музыкалыг киоск». 14.30 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 15.30 — Н. Шток.—«Нойнуң салдадышкыны». Күрүнениң Төп ойнааракчарының үлегерлиг театрының ССРЭ-ниң улустуң артизи С. В. Образцовтуң удуртулгазы-биле тургускан фильм-шиизи. 16.45 — Мультфильм. 16.55—17.10 — Чапсар. 17.10— «Документалдыг экран». Кинокапсырылгазы. «Авам рама чуп турган», «Маргылдаа башкарыкчызы». «Стасис Красаускас: дыңналдыр боланыышкын». 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45— Бөгүн — ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнү. ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы, Шериг-Агаар Күштериниң кол командылакчызы, Совет Эвилелиниң Маадыры, ужар чүүлдүң кол маршалы П. С. Кутаховтуң чугаазы. 19.00—ССРЭ-ниң Шериг-Агаар Күштериниң хүнүнге тураскааткан концерт. 19.40 — «Бичии уруглуг квартира дужааттынып турар». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— Футбол дугайында дончулал. 22.05—23.20— «Шөлдер сылдызы». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. РСФСР-ниң улустуң артизи А. Покровский Н. Рубцовтуң шүлүктерин номчуур болгаш улустуң ырыларын күүседир. Ооң соонда— телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң Хүнүнге уткуштур документалдыг фильмнер программазы: «Бирги өзлчегде вертолёттар», «Арыг-делгем шөлдер кыры-биле». 14.50 — Уругларга фильм: «Трубачёвтуң отряды тулчуп тур». 16.20 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 17.20 — «Талант». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия — «Бичии шыйыкчы». 18.30 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң дончу памдарывыс». 37-ги фильм —«1953-кү чыл». 19.30 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалары. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Циркте хаван оглу». 20.15 — «Ыры интервью ап тур». Горькийден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.10 — «Ачамны канчап эдип алыр». Уран-чечен телефильм.

Күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң физика-математика факультединиң хүндүскү салбырынга кирерин күзээннерниң документилерин август 15-ке чедир хүлээп ап турар.

ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН КОМИССИЯЗЫ.

КИНО

АВГУСТ 11-ДЕ

«ПИОНЕР»: «Барабанчының салым-чолу» 10.00, 11.50, 15.00 «Даңгыракгар болгаш аазаашкыннар» 17.10, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Калчаалыг акшалар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Бот чорда оглу» 16.00, 19.30 шактарда.

Редакцияның адрези: индекс 667000

667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23.35 партийн и амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1864.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—01223